

TÜRK

2023, Yıl/Year: 11, Sayı/Issue: 33, ISSN: 2147-8872

TÜRK Uluslararası Dil, Edebiyat ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
TURUK International Language, Literature and Folklore Researches Journal

Geliş Tarihi / Date of Received: 23.05.2023

Kabul Tarihi / Date of Accepted: 15.06.2023

Sayfa / Page: 151-193

Research Article / Araştırma Makalesi

Yazar / Writer:

 Dr. Öğr. Üyesi Ayşe AYDIN

Sakarya Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk Dili ve
Edebiyatı Bölümü
ayse@sakarya.edu.tr

 Ebru ÖVEÇ

Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeni Türk Dili Anabilim
Dalı, Yüksek Lisans Öğrencisi
ebru.ovec@ogr.sakarya.edu.tr

RABGŪZİ'NİN KISÂSŪ'L-ENBİYÂSINDA STANDART KELİME TABAKALARI

Öz

Orta Türkçe döneminin tarihî şivelerinden Karahanlı Türkçesiyle Çağatay Türkçesi arasında bir geçiş dönemi olan Harezmi Türkçesi; 11-15. yüzyıllar arasındaki yazı dilinin adıdır. Geçiş coğrafyasında bulunan Harezmi Türkçesi, Kıpçak ve Oğuz Türkçelerinin tesirinde kalmış ve bunu dönem eserlerine de yansıtmıştır. Araştırmamıza kaynaklık eden Kısâsü'l-Enbiyâ; Harezmi sahasına ait 1310 yılında Rabgûzî tarafından yazılmış adapte tercüme bir eserdir. Rabgûzî, bu eserinde dönemin dilini yansıtmakla beraber, çevresinde bulunan diğer diyalektlerden etkilendiğini gösterecek fonetik ve morfolojik tabakalar kullanmıştır.

Bir diyalekte ait dil özelliklerine tabaka denir. Bu dil özelliklerinin başka bir diyalekte ait eserde kullanılması ve o diyalektin şahsî dil hususiyetleriyle tabaka oluşturması **tabakalaşma** olarak adlandırılır. Harezmi sahasındaki eserlerin dilini temsil etmek üzere seçtiğimiz Kısâsü'l-Enbiyâ adlı eserde Oğuz Türkçesinden, Çağatay ve Kıpçak Türkçelerinden ödünçlemeler görmek mümkündür. Metinde Türkçe kelimelerin birbirleriyle oluşturduğu tabakalar; *fonetik dizilişleri aynı anlam olarak farklı olan kelimeler, aynı anlamların farklı*

kelimelerle karşılaşması ve aynı kelimelerin farklı yazımları olmak üzere üç başlıkta incelenmiştir. Örnekler isim ve fiil kategorilerine ayrılarak sıralanmıştır. Bunun dışında metinde, Türkçe kelimelerin Arapça ve Farsçadan alıntılanan kelimelerle oluşturduğu tabakalar da görülür. Çalışmamız aynı veya başka dilden ödünçlenerek dilde tabakalaşmaya yol açan bu kelimeleri tespit etmek üzere oluşturulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kısâsü'l-Enbiyâ, Rabgûzî, tabaka, tabakalaşma, diyalekt.

STANDARD WORD LAYERS IN RABGÛZÎ'S KISASU'L-ENBIYA

Abstract

Khwarezm Turkish, which is a transition period between Karakhanid Turkish and Chagatai Turkish, one of the historical dialects of the Middle Turkish period; 11-15. It is the name of the written language spoken between the centuries. Khwarezm Turkish, which was in the transition geography, was under the influence of Kipchak and Oghuz Turkish and reflected this to the works of the period. Kısâsü'l-Anbiyâ, which is the source of our research; It is an adapted translation work written by Rabgûzî in 1310, which belongs to the Khwarezm field. In this work, Rabgûzî used phonetic and morphological layers to show that he was influenced by other dialects around him, as well as reflecting the language of the period.

Language features of a dialect are called strata. The use of these language features in a work belonging to another dialect and the formation of a layer with the personal language characteristics of that dialect is called stratification. It is possible to see borrowings from Oghuz Turkish, Chagatai and Kipchak Turkish in the work named Kısâsü'l-Enbiyâ, which we have chosen to represent the language of the works in the field of Khwarezm. Layers formed by Turkish words in the text; Words with different phonetic sequences in terms of the same meaning were examined under three headings: different words for the same meanings and different spellings of the same words. Examples are listed by dividing into noun and verb categories. Apart from this, the layers formed by Turkish words with words borrowed from Arabic and Persian are also seen in the text. Our study was created to identify these words, which are borrowed from the same or another language, causing stratification in the language.

Keywords: Kısâsü'l-Anbiyâ, Rabgûzî, layer, stratification, dialect.

Giriş

Türk dilinin ikinci tarihî dönemi olan Orta Türkçede yer alan şiveler sahip oldukları fonetik farklılıklar sebebiyle üç gruba ayrılmıştır. Çok heceli kelimelerin sonundaki G sesinin Orta Türkçedeki seyri, dönemi gruplandırmamıza imkân verir. Buna göre Karahanlı Türkçesi, Harezmi Türkçesi, Çağatay Türkçesi ve Bilinmeyen Orta Asya Türkçesi bu sesi korumaları ve İleri Doğu Türkçesinde ötümsüzleştirmeleri sebebiyle Doğu şive grubu içinde yer alırlar.

Harezmi Türkçesi gerek etnik yapı gerekse siyasî hayat bakımından Türkleşen Harezmi bölgesinde Oğuz, Kıpçak ve Kanglı boylarının yerleşik hayata geçmelerinin sonucu olarak Türk dilinin doğu kolunu teşkil eden Karahanlı/Hakaniye Türkçesi temelinde, güney-batı kolunu teşkil eden Oğuz Türkçesi ve kuzey-batı kolunu teşkil eden Kıpçak Türkçesinin bu bölgede iyice karışıp kaynaşmasından oluşan Türkçeye verilen addır (Ata 1997: 22). Halkın etnik yapısındaki çeşitlilik bölge dilinin karma bir şekil almasına sebep olmuştur. Bu bölgeye yerleşen Oğuz, Kıpçak ve diğer Türk boylarının ağızlarından alınan unsurlarla Harezmi Türkçesinin özellikle kelime hazinesi ve şekil bilgisi bakımından kazandığı farklı yapı onun en başta gelen dil özelliklerini oluşturmuştur (Ata 2016: 17).

Karahanlılar döneminde İslamiyet'le tanışan Türkler dinî eser yazmaya meyletmişlerdir. Bu yolla hem Arapçadan hem de Farsçadan dinî terminolojiye ait birçok kelime Türkçeye yerleşmiştir. Bu ve geçiş coğrafyasında olması gibi sebeplerle Harezmi sahasında yazılan eserlerde Oğuz ve Kıpçak unsurlarının yoğun olarak yer alması tabaka olarak adlandırılmıştır. Kısâsü'l-Enbiyâ'da görüldüğü gibi müellifler bazen bir kelimenin Türkçesini bazen de Arapça veya Farsçasını kullanmıştır. Kimi zaman da kelimenin bu üç dildeki karşılığına metinde eş zamanlı olarak yer vermişlerdir. Bu kelimeler o şive içinde ayrı birer tabaka oluşturmuş ve metinde eş zamanlı kullanımlarıyla tabakalaşmaya yol açmışlardır. Bu konuyu ele aldığımız *Türkçe kelimelerin alıntı kelimelerle oluşturduğu tabakalaşma* çalışmamızın son başlığını oluşturmaktadır.

Tabakalaşma, farklı zamanlara ve/veya mekânlara ait dil özelliklerinin eş zamanda bir araya gelmesi olarak ifade edilir (Saka 2011: 8). Turan (2023) tarihî dönemlerdeki etkileşimlerden dolayı meydana gelen oluşumlar sonunda çeşitli Türk lehçe, şive ve ağızlarına ait özelliklerin aynı lehçe, şive veya ağızda toplanmasıyla tabakalaşmanın meydana geldiğini belirtir.

Topçu (Ders notları, 2023) tabakalaşmaya sebep olan unsurun her zaman kelime olmadığını aktarır. Bazen bir ses olayı ödünçlenip kullanıldığı diyalekte tabaka yaratır. Bu ödünçleme, ödünç alan şive açısından standartı temsil etmez. Örnekleri daha az sayıda görülür ama görülen bu kelimeler, içinde bulunduğu şive için bir tabakayı temsil edebilir.

Rabgûzî'nin metinde hem *peygamberniñ* hem de Oğuzca bir unsur olarak *peygambernüñ* şeklinde yuvarlak vokalle yazması; Eski Türkçedeki *yalğan, emgek, eşgek* kelimelerine karşılık metinde Eski Anadolu Türkçesinde yutulma¹ hadisesinin gerçekleşmesiyle ortaya çıkan *bıçak, kulağ, kerek* şekillerini vermesi, Eski Türkçe -DİmZ eklesmesiyle beraber Oğuzcadan ödünçlenen -dUk şeklinin de metinde eş zamanlı yer alması morfofonetik tabakaya delildir. *keldimiz, kirdimiz, tégdimiz* örneklerine karşılık *keldük, kirdük, tégdük* örnekleri de metinde kullanılmış ve tabakalaşma meydana gelmiştir.

Çok heceli kelimelerin sonunda bulunan G sesinin erimesi Batı Türkçesine has bir fonetik özellikken, Doğu Türkçesi metninde örneklerinin bulunması Harezmi Türkçesinin Oğuz Türkçesinden etkilendiğini bir kere daha kanıtlar. Metinde görülen *kapuğ, arığ, kamuğ* ve *kamu, kapu, arı~aru, ayri* kelimeleri iki ayrı tabakanın sonucudur.

¹ Yutulma, açıklığı az olan sesin ses cihazında boğumlanma imkânı bulamadan diğer sesin açıklığında kaybolmasıdır. *kapğak> kapak, orğak> orak* gibi.

d/>> y/ geçişmesinin seyri açısından d/ ve sınırlı da olsa y/ tabakası gösteren Harezmi Türkçesi bu sınırlı görülen y/ sesini Oğuz ve Kıpçak* Türkçelerinden ödünçlemiştir. *ağak, kuğuğ, koğ-, ağır-*, kelimeleri *ayak, kuyuğ, koy-, ayır-*, kelimeleriyle iki ayrı tabakayı temsil eder ve bunlar aynı şivede bir arada bulunup tabakalaşmaya yol açar.

Fonetik tabakalaşmanın dışında kelimelerde de tabakalaşma söz konusudur. Metinde yakın anlamlı olan Türkçe kelimeler birbirleriyle tabaka oluşturacak şekilde bir arada kullanılmıştır. Bu kelimelerin hangisinin daha önce veya hangi diyalekten geçtiği kesin olarak bilinemeyeceği için fonetik tabakadaki gibi bir izahı yapılamaz. Türkçede “çok” anlamına gelen *artuğ, key, köp, telim, üküş* kelimeleri birbirleriyle tabaka oluşturacak şekilde kullanılmıştır. Buna benzer örnekler, çalışmamızın *aynı anlamların farklı kelimelerle karşılanması* başlığında sıralanmıştır.

Tabakalaşma sadece Türkçe kelimelerle ilgili bir durum değildir. Çevre dillerle çeşitli sebeplerle girilen etkileşimler sonucunda dilimizde bir anlam karşılığına sahip olan kelime, diğer dilden ödünçlenen aynı anlama sahip kelimeyle bir arada kullanılıp tabakaya sebep olabilir. Bunun örnekleri metinde tespit edilmiştir. Rabgûzî bazen bir kelimenin Türkçesini bazen de Arapça veya Farsçasını kullanmıştır. Kimi zaman da kelimenin bu üç dildeki karşılığına metinde eş zamanlı olarak yer vermiştir. Türkçe *sin*, Farsça *gür*, Arapça *mezâr* kelimeleri metinde senkronik olarak geçmektedir. Aynı şekilde Rabgûzî hem Türkçe *yağı* hem Farsça *düşmen* hem de Arapça *haşım* kelimesini bir arada kullanmıştır. Bunlar Harezmi Türkçesindeki *alıntı kelimelerle yapılan kelime tabakasına* delildir.

Tabakalaşma olarak adlandırdığımız bu olay diğer araştırmacılar tarafından “Oğuzca dil unsurları, dil/lehçe etkileşimi, ödünçleme, katmanlaşma, dil kalıntıları, ağız/dil adacıkları” gibi farklı terimlerle ifade edilmiştir. Başka araştırmacıların da dikkatini çeken bu durum çeşitli ağızlarda çalışma konusu olmuştur. Bu konu ile ilgili ilk çalışma Tietze (1957)’ye aittir. Korkmaz (1965: 227) ve Akar (2003: 136-138); farklı yöreleri inceledikleri çalışmalarında Oğuzcayı ana katman, Kıpçakçayı ise ikincil katman olarak belirlemişlerdir. Korkmaz bu durumu lehçe tabakalaşması olarak adlandırırken Akar ağız tabakalaşması terimini kullanmıştır.²

Bizim araştırmamıza yakın olarak Canan (2017: 203)’ın çalışması mevcuttur. Canan, ses olayları sebebiyle Kısâsü’l-Enbiyâ’da meydana gelen ikili kullanımları incelemiştir. Bu bizim çalışmamızda yalnızca *aynı kelimelerin farklı yazımları* başlığını kapsamaktadır. Bunun dışında biz çalışmamızda başka yollarla oluşan tabakalaşma örneklerine de yer verdik.

“Peygamber kıssaları” anlamına gelen Kısâsü’l-Enbiyâ; peygamberlerin hayat hikâyeleri ve mucizelerini, sahabe ve dört halifenin menkıbelerini anlatan Arapçadan Farsçaya yapılmış bir tercümenin Türkçeye uyarlamasıdır (Ercilasun 2018: 375). Rabgûzî esere ilave bilgiler katarak eseri sıradan bir tercüme olmaktan çıkarmış, adapte tercüme eser hâline getirmiştir. Harezmi Türkçesiyle yazılan ve tabakalaşmanın net olarak görüldüğü Kısâsü’l-Enbiyâ’da standart kelime tabakası ve

² Akar (2007: 5) diğer çalışmasında da ağızların çevre dillerden veya lehçelerden etkilendiğini belirtmiştir. Ağız adacıkları olarak aktardığı ayrılıklar dilde bir arada kullanılarak katmanlaşmaya yol açmıştır. Akar burada da ana katmanı Oğuzların, ikincil katmanı da dil kalıntıları bıraktığını düşünen Kıpçak Türklerinin oluşturduğunu tespit etmiştir. Bu konu ile ilgili Gönül Saka ve Hülya Arslan Erol’un çalışmaları da mevcuttur. Saka (2011: 8) ve Erol (2015: 140) çalışmaları sonucunda diğer araştırmacılarla aynı karara varmış ve tabakalaşmada ana katman olarak Oğuzların, ikincil katman olarak Kıpçakların etkisinden söz etmişlerdir.

fonetik tabaka oldukça fazladır. Harezmi devletinin geçiş coğrafyasında olması ve çevresinde diğer Türk boylarının bulunması sebebiyle söz varlığı etkilenmiş ve zenginleşmiştir. Ayrıca incelenen eserin dinî içerikli olması, Arapça ve Farsçadan alıntı kelimelerin çokça kullanılmasına yol açmıştır. Oğuz ve Kıpçak Türkçelerinin karakteristik özelliklerini sunan bu eserde çalışma alanımızı standart kelime tabakalaşması olarak daralttık. Yani kelime tabanlarındaki morfo-fonetik tabakalar, kelimenin eş gösterenlisi olup anlamı farklı çoklu kullanımlar ya da farklı göstergelerin aynı anlamı karşıladığı eş anlamlı kullanımlar çalışmamıza konu olmuş, eklerde görülen tabakalaşmalar ele alınmamıştır.

Kelimeler de tıpkı ekler gibi yorum unsurlarıdır. Başka bir ifadeyle, anlam taşımakla görevli kelime ile işlevi olan ek; cümlenin yorumunu, bir araya gelerek bağlama göre kazandıkları anlam ve işlevlerle belirlerler. Bir kelimenin yakın, uzak birçok çağrışım alanı olabilir. Kelimenin anlamını sınırlandırmak için cümlede geçtiği bağlama bakılmalıdır. Verilen örneklerin daha iyi anlaşılması için, örneklerin sözlüklerden yardım alarak oluşturduğumuz Türkiye Türkçesine aktarılmış şekillerini de dikkatlere sunduk. İlk başlığımız aynı fonetik dizilişe sahip kelime tabakalarını esas alacaktır. Aynı ses değerleriyle kurulmuş fakat başka anlama sahip olan bu kelimeler isim ve fiil ayrımı gözetilerek sıralanmıştır:

1. Fonetik Dizilişleri Bakımından Aynı Anlam Olarak Farklı Olan Kelimeler

1.1 İsim kategorisi

ağaq

ağaq ayak. Metinde 147 kere geçmiştir.

yehūdāğa keldi ađaqıña tüşüp yıǵlayu aydı. “Yehuda’ya geldi, ayağına kapanıp ağlayarak söyledi.” (KE-70r/5)

ağaq kadeh. Metinde 1 kere geçmiştir.

za’ıflerni urǵanlar idi ‘azze ve celleni āzārlaǵanlar ağaq alǵan saǵraq tutǵan eliglerni sındurup uşatıp köǵüzlerindin çıkarǵuları... “Zayıfları vuranlar Allah’ı incitenler kadeh alan bardak tutan ellerini kırdırıp parçalayıp göǵüslerinden çıkaracakları...” (KE-249r/12)

ağaq sahil, ada. Metinde 8 kere geçmiştir.

kāvān atlıǵ ađaǵda yörürler. “Kavan adlı adada yürürler.” (KE-139v/13)

al

al al, kırmızı. Metinde 2 kere geçmiştir.

ol körüp miñ mu‘cizeni yüz çewürgen düşmanın, añsızın al kanı birle tofraǵını qarǵuçı. “O bin mucizeyi görüp yüz çeviren düşmanın al kanı ile toprağını yoǵuracak.” (KE-182r/1)

al hile, aldatma. Metinde 7 kere geçmiştir.

nime yahşı iş kıldın, anı al birle rümdin çıkardıñ. “Ne güzel yaptın, onu hile ile Rum’dan çıkardın.” (KE-231r/18)

aşuq

aşuk aşık, aşık kemiği. Metinde 7 kere geçmiştir.

*ol tayağını alıp on éki karı yana sekridi, urdı **aşukıya** tégdi.* “O değneği alıp on iki karış yana zıplattı, aşık kemiğine değdi.” (KE-28v/15)

aşuk acele, ivedi. Metinde 1 kere geçmiştir.

*men bu **kādirlikim** birlen **aşuk** iş kılmadım.* “Ben bu kudretliliğim ile acele iş yapmadım.” (KE-3v/8)

at

āt ad, isim; lakap, unvan; şöhret, ün. Metinde 189 kere geçmiştir.

*birine hāşim atadılar, birine ümeyye **āt** bérildi, ulğardılar.* “Birine Haşim adını verdiler, birine Ümeyye adı verildi, büyüdüler.” (KE-243r/9)

at at, hayvan. Metinde 95 kere geçmiştir.

*mevlī ta ‘ālā sūrākanıñ **atınıñ** dört ayakların yerge bérkitti.* “Allah Süraka’nın atının dört ayağını yere kapattı.” (KE-220v/10)

baş

baş baş, kafa; ilk, ön, kısım, uç; önder, lider. Metinde 273 kere geçmiştir.

*bu taşnı köterip **başım** üze koyğıl, bék yerge minip muhammedniñ başınğa urayın.* “Bu taşı götürüp başımın üzerine koy, güvenilir yere çıkıp Muhammed’in başına vurayım.” (KE-204v/14)

baş yara. Metinde 1 kere geçmiştir.

*bu yıgaç tatlığérmiş, men yédim **baş** kılmadı, sen me yéğil, tédi.* “Bu ağaç tatlıymış, ben yedim yara yapmadı, sen de ye, dedi.” (KE-11v/5)

but

but but, bacak. Metinde 1 kere geçmiştir.

*ol melik zālimerdi, kolın, burnın, kulağın, **butın** késti.* “O hükümdar zalimdi, kolunu, burnunu, kulağını, bacağı kestti.” (KE-131r/9)

but put. Metinde 149 kere geçmiştir.

*kayşer okıdı, **butğa** tapunğanlarğa aydı.* “Kayser çağırdı, puta tapınanlara söyledi.” (KE-231v/3)

eñ

eñ en. Metinde 12 kere geçmiştir.

*bu munça tınlıglarda **eñ** ilki çökürge helāk bolğay.* “Bunca canlılardan en önce çekirge helak olacak.” (KE-114v/15)

eñ yanak. Metinde 3 kere geçmiştir.

*kızıl meñzi sarğardı, çéçek teg **eñleri** soldı.* “Kızıl benzi sarardı, çiçek gibi yanakları soldu.” (KE-236v/2)

iğen

iğen çok, pek. Metinde 2 kere geçmiştir.

velikin iğen sözlegen bühtänni men aytubilmezmen. “Velakin çok söylenen yalanı ben söyleyemem.” (KE-234v/12)

iğen dişi deve. Metinde 18 kere geçmiştir.

bu tağdın bizge bir kızıl tülüg iğen çıkarğıl. “Bu dağdan bize bir kızıl tüylü dişi deve çıkar.” (KE-34v/12)

kap

kap kap, zar; çanak. Metinde 10 kere geçmiştir.

kapnı dūşāb birle toldurğıl. “Kabı pekmezle doldur.” (KE-133v/20)

kap pekiştirme sözcüğü. Metinde 1 kere geçmiştir.

béşinci kün kap kara boldı. “Beşinci gün kapkara oldu.” (KE-153v/18)

kap eğreti hısım, akraba. Metinde 3 kere geçmiştir.

barıñ ken ‘ānğa, ya ‘kūb yalavaçnı hatunı birle adın kap qarındaşnı köçürüp kéliñ. “Kenan şehrine varın, Yakup peygamberi hatunu ve diğer akrabalarını göçürüp gelin.” (KE-105r/7)

kara

kara kara, siyah; siyah tenli, işe yaramaz; halk, ahali; gölge. Metinde 40 defa geçmiştir.

ol kün ‘üzeyr kırk yaşlığ, kara sakallığérđi. “O gün Üzeyir kırk yaşlarında, kara sakallıydı.” (KE-165v/3)

kara yıldı ile birlikte hayvan, hayvan sürüsü. Metinde 42 defa geçmiştir.

yılkı kara tézeklerini kölükleriñizge yém kılıñ. “Hayvan sürüsünün tezeklerini yük hayvanlarınıza yem kılın.” (KE-206r/19)

karı

karı karış. Metinde 31 kere geçmiştir.

süleymān bir sırçadın kubbe içinde olturđı, altmış karı biyikliki. “Süleyman altmış karış büyüklüğü olan sırçadan bir kubbenin içine oturdu.” (KE-148v/17)

karı ihtiyar, yaşlı. Metinde 16 kere geçmiştir.

iblis bir karı şūretığa yūnus katığa keldi. “Şeytan bir yaşlı kadın suretinde Yunus’un huzuruna geldi.” (KE-154v/1)

kıl

kıl kıl. Metinde 2 kere geçmiştir.

tevrıtde körgeni birle resül cemalinde bir kıl endāzesinçe tefāvüt tapmadı. “Tevrat’ta gördüğü ile resul yüzünde bir kıl ölçüsünce fark bulmadı.” (KE-187r/20)

ķıl kılkuyruk kuşu. Metinde 1 kere geçmiştir.

ķokde oynar ķol salışur ķuĝu ķıl ķarluĝaç. “Gökte oynar, kol açar kuĝu, kılkuyruk kuşu, kırlangıç.” (KE-68v/4)

ķızlık

ķızlık kıtlık. Metinde 4 kere geçmiştir.

ertesi yıl ķızlık boldı. bu yėti yıl içinde yaĝın yaĝmadı, ħalāyık muñluĝ boldılar. “Ertesi yıl kıtlık oldu. Bu yedi yıl içinde yaĝmur yaĝmadı, bütün canlılar sıkıntılı oldu.” (KE-92v/16)

ķızlık kızı olan. Metinde 1 kere geçmiştir.

yana ķördi, ķızlık ķişi oĝulluĝa barur, meniĝ kızım boyĝa tégdi, oĝluñge bérĝil. “Yine gördü, kızı olan ķişi oĝlu olana varır, benim kızım büyüdü, oĝluna ver.” (KE-216v/7)

ķim

ķim kim, kimse, ķişi; kimi, bazısı. Metinde 300 kere geçmiştir.

ol kūn ķoñlekni ķim éltti érse bu kūn hem ol éltün, tég rübīlni yiberdi. “O ĝün ĝömleĝi ķim ilettiye bugün de o iletsin diyerek Rubil’i ĝönderdi.” (KE-105r/13)

ķim ki. Metinde 660 kere geçmiştir.

tañrı ‘azze ve celle bir yalawaç ıdtı ķim ‘ālemde andaĝ yalawaç kóz ķörmişi yok. “Allah azze ve celle bir peygamber ĝönderdi ki dünyada böyle peygamberi o zamana kadar ĝöz ĝörmemiştir.” (KE-233r/1)

ķol

ķol kol, el. Metinde 70 kere geçmiştir.

ħankīķ dīvni tuttu, miĝ batman témürni boynıĝa asıp ķolın ayaķın baĝlap teñizge salıp helāk ķıldı. “Hankik devi tuttu, bin batman demiri boynuna asıp elini ayaĝını baĝlayıp denize salarak helak etti.” (KE-145r/8)

ķol daĝın tepesinden aşıĝı inen ve derenin ortasından geçen yüksekçe yer, vadi; taraf, yön. Metinde 16 kere geçmiştir.

bir uluĝ ķolĝa tégdiler, ol ķol içi toluĝ ķarınĝaçardı. “Bir ulu vadiye ulaştılar, o vadinin içi karınca doluydu.” (KE-139r/2)

ķonak

ķonak bir tür ufak darı. Metinde 1 kere geçmiştir.

o uylar uçmaħdın çıķmışınĝa yıĝlaştılar, kózleri yaşındın ķonak boldı. “O sığırılar cennetten çıkınca aĝlaştılar, ĝözlerinin yaşından konak oldu.” (KE-13v/17)

ķonak misafir; konukevi, ev. Metinde 12 kere geçmiştir.

ķonaklarĝa éw eyesi burun kıymetliĝ ni ‘metler kéltürmes. “Misafirlere ev sahibi önce kıymetli nimetler getirmez.” (KE-123r/3)

kök

kök gök, gökyüzü. Metinde 183 kere geçmiştir.

ba'zı peygamberlerini meniñ birle kökke ağdurdı. “Bazı peygamberleri benimle göğe yükseltti.” (KE-211r/7)

kök yeşil, mavi; ot. Metinde 12 kere geçmiştir.

ye'cüc ve me'cüc yeriñe barurlar, yeyimleri kök otturur. “Yecuc ve Mecuc yerine varırlar, yiyecekleri yeşil ottur.” (KE-160r/12)

kün

kün gün, gündüz. Metinde 613 kere geçmiştir.

ékinçi künde kızargay üçünci kün qarargay. “İkinci günde kızaracak üçüncü gün kararacak.” (KE-36r/1)

kün güneş, güneş ışığı. Metinde 105 kere geçmiştir.

yüzünüz kündin yaruçkraç körkünüz kün ya kamer. “Yüzünüz güneşten daha parlak, güzelliğiniz güneş ya da aydır.” (KE-77r/15)

kün el gün, halk, ahali. Metinde 7 kere geçmiştir.

ey melik éliñ küniñ artağı tégtürür. “Ey hükümdar halkın yoldan çıkacak gibidir.” (KE-58r/20)

oğ

oğ ok. Metinde 30 kere geçmiştir.

muşdi' başını oğ birle öikerü atdı, tewe yıkıldı. “Musti başını okla diğer tarafa attı, deve yıkıldı.” (KE-35v/14)

oğ kuvvetlendirme ifadesi. Metinde 68 kere geçmiştir.

ol zamān oğ kāfir boldı, témişler. “O zaman da kafir oldu demişler.” (KE-6v/6)

ot

ot ot, çimen. Metinde 25 kere geçmiştir.

yahyāniñ kanı yerge tamsa kıyāmetğa tegi ot ünmes. “Yahya'nın kanı yere damlasa kıyamete kadar ot yetişmez.” (KE-168r/19)

öt ateş. Metinde 198 kere geçmiştir.

kağguluğ boldı, yana bir āh tédi, ağzındın öt çıktı. “Kaygılı oldu, bir ah dedi, ağzından ateş çıktı.” (KE-136r/9)

öç

öç rehin, tutsak. Metinde 1 kere geçmiştir.

ismā'ıl gāyet awğa öçérđi. “İsmail son derece ava tutsaktı.” (KE-49r/19)

öç öç, intikam. Metinde 8 kere geçmiştir.

kimerse birle öçüm yok, bu sözleriñiz kamuğ beyhüdetürür. “Kimseyle intikamım yok, bu sözleriniz tamamen gereksizdir.” (KE-202r/10)

ögsüz

ögsüz akli başından giden, kendinden geçen. Metinde 10 kere geçmiştir.

bu sözni işitdi erse feryād kıldi erse ögsüz bolup tüşdi. “Bu sözü işittiyse feryat etti, akli başından gidip düştü.” (KE-72r/1)

ögsüz öksüz, yetim. Metinde 13 kere geçmiştir.

benî isrā`ilde bir kırtkanıñ ögsüz oğlu barérdi. “Benî İsrail kavminde bir kocakarının öksüz oğlu vardı.” (KE-128r/17)

öñ

öñ akıl, us. Metinde 4 kere geçmiştir.

ol üç yüz altmış yolu hüşsuz boldı, öñiñe keldi erse yana yığladı. “O üç yüz altmış defa kendinden geçti, akli başına geldiğinde yine ağladı.” (KE-72r/16)

öñ ön, karşı taraf; önde gelen (kişi). Metinde 74 kere geçmiştir.

atası aydı: ançada *hoşnūd bolurmen, hüseyñ raziya`llāhu`anhu öñinde cāñ bérseñ.* “Babası söyledi: Hüseyin (r.a.) önünde can versen hoşnut olurum.” (KE-247r/8)

öz

öz iki dağ arasındaki dere. Metinde 1 kere geçmiştir.

ebū tālib karındaşları birle muḥammedniñ kişisi yok tép özler çıktılar, muḥammedni kördiler. “Ebu Talip kardeşleriyle Muhammed’in kimsesi yok diyerek dereler çıktılar, Muhammed’i gördüler.” (KE-188r/9)

öz kendi. Metinde yaklaşık 400 kere geçmiştir.

men özümni muḥammedge`arza kıldım, imdiğe tégrü yaşurérdim. “Ben kendimi Muhammed’e sundum, şimdiye kadar yaşıyordum.” (KE-191v/6)

şağ

şağ sağ yan. Metinde 33 defa geçmiştir.

on miñ altun kürsī sağda, on miñ kümüş kürsī solda érdi. “On bin altın taht sağda, on bin gümüş taht soldaydı.” (KE-148v/12)

şağ canlı, diri, sağ. Metinde 2 defa geçmiştir.

kamuğın bérdi ibrahīm du`ā kıldı, melikniñ elgi taķı boynı ozaķı teg sağ boldı. “Hepsini verdi İbrahim dua etti, hükümdarın eli boynu önceki gibi canlandı.” (KE-46v/9)

şağ düz ve yüksekçe yer parçası. Metinde 1 kere geçmiştir.

maña bir kéñ tüz yazı, sağ topraklık yér hāşıl kılıñ. “Bana bir geniş düzlük ova, sağ topraklı yer verin.” (KE-62v/4)

sağlık

sağlık sağlık, afiyet. Metinde 1 kere geçmiştir.

*mevlî ta 'ālā saña mundağ belā berdi. eyyüb aydı yetmiş **sağlık**da ni 'metde erdim.* “Allah sana böyle bela verdi. Eyüp söyledi: Yetmiş yıldır afiyette nimetteydim.” (KE-T159b/19)

sağlık dişi koyun, sağmal. Metinde 9 defa geçmiştir.

*bu meniñ karındaşımturur, toksan tokuz **sağlık**ı bar tağı meniñ bir **sağlık**ım bar.* “Bu benim kardeşimdir, doksan dokuz dişi koyunu var benim de bir dişi koyunum var.” (KE-135r/19)

tañ

tañ tan, şafak. Metinde 38 kere geçmiştir.

tañ attîerse şîrüne bir érge buyurdu. “Şafak attığında Şirune bir askere buyurdu.” (KE-231v/12)

tañ acayip, tuhaf. Metinde 3 kere geçmiştir.

*mevlî kudretidin **tañmu** körersén.* “Allah’ın kudretinden şüphe mi duyuyorsun?” (KE-60r/1)

taş

taş taş. Metinde 175 kere geçmiştir.

*bu **taşnı** köterip başım üze koyğıl, bék yerge minip muhammedniñ başınğa urayın.* “Bu taşı götürüp başımın üzerine koy, güvenilir yere çıkıp Muhammed’in başına vurayım.” (KE-204v/14)

taş dış, dışarı; dışında, haricinde, başka. Metinde 26 kere geçmiştir.

*bu éki **taş** arıklar biri nîl deryāsiturur biri furatturur.* “Bu dışarıdaki iki su yolunun biri Nil deryasıdır biri Fırat’tır.” (KE-209r/9)

tek

tek tek, bir tek, aynı. Metinde 4 kere geçmiştir.

*'umlāk on yiğitni kördi, boyları körkleri bir **tek**, tanlap ağırladı.* “Umlak boyları ve güzellikleri aynı olan on yiğidi gördü, şaşırıp ağırladı.” (KE-63r/2)

tek sessiz, sakin. Metinde 10 kere geçmiştir.

*bu kün ne boldı yığlayursen. aydı: **tek** turuñ bular meniñ karındaşlarımturur.* “Bugün ne oldu da ağlıyorsun. Söyledi: Sakin olun bunlar benim kardeşlerimdir.” (KE-102r/2)

tüş

tüş düş, rüya. Metinde 86 kere geçmiştir.

*ol kéçe bāhîl qarabaşı birle kōndı, **tüş** kördi.* “O gece Bahil cariyesiyle konakladı, düş gördü.” (KE-T154a/13)

tüş öğle vakti. Metinde 7 kere geçmiştir.

*kün **tüş** bolğanda ısıq boldı.* “Güneş öğle vakti olduğunda ısıttı.” (KE-220v/17)

uruğ**TÜRÜK**

uruğ soy, sop. Metinde 90 kere geçmiştir.

kamuğı seniñ uruğındınturur. “Hepsi senin soyundandır.” (KE-222r/21)

uruğ tohum, döl. Metinde 6 kere geçmiştir.

bu sekiz oğuldın uruğ yazıldı. “Bu sekiz oğuldan tohum yayıldı.” (KE-56r/7)

yaş

yaş yaş, ömür. Metinde 27 kere geçmiştir.

tañrı saña muhammedniñ ‘izzetin körgünçe uzun yaş bérün. “Allah sana Muhammed’in izzetini görünceye dek uzun ömür versin.” (KE-185v/19)

yaş yaş, gözyaşı. Metinde 34 kere geçmiştir.

ol çaklığ yığlamış kim közleri yaşı yanakñdın arık teg bolup añarérđi. “O kadar ağlamış ki gözlerinin yaşı yanağından su yolu olup akardı.” (KE-168r/8)

yaşık

yaşık miğfer. Metinde 7 kere geçmiştir.

cālütñiñ başındaķı yaşıkñı yél tüşürđi, alnı açıldı taş alnığa tégđi. “Calut’un başındaki miğferi yel düşürdü, alnı açıldı taş alnına değdi.” (KE-133v/10)

yaşık güneş; gölge. Metinde 3 kere geçmiştir.

ol yulduzlar kayaturur tése ayğıl: sekendiz, oñay, kürüd, yaşık, sewit, ārzū, yalçık. bu yulduzlar dāyim karar kılmayın yörirler. “O yıldızlar nerededir dese söyle: Zuhal, Müşteri, Merih, Güneş, Zühre, Utarit, Ay. Bu yıldızlar daima yerinde durmadan yürürler.” (KE-66v/7)

yay

yay yaz. Metinde 4 kere geçmiştir.

uş bitidim bu kitābnı ey erenler eđ bözi, bir yıl içre kécđi anıñ yay u kış yaz u küzi. “Ey erenler işte bu kitabı yazdım, bir yıl içinde geçti onun yaz ve kışı bahar ve güzü. (KE-249v/1)

yay yay; yay burcu. Metinde 6 kere geçmiştir.

kılıç yokérđi yay ok yokérđi, utru yörđi. “Kılıç yoktu, yay da yoktu, karşı tarafa yürüdü.” (KE-133v/8)

yığaç

yığaç ağaç, değnek, sopa, tahta. Metinde 133 kere geçmiştir.

ol yığaç buğday yığaciturur. “O ağaç buğday ağacıdır.” (KE-8r/18)

yığaç yaklaşık 6 km’lik uzaklık ölçüsü. Metinde 24 kere geçmiştir.

on éki miñ yığaç yérni meydān kıldurđı. “On iki bin ağaç yeri meydan kıldırdı.” (KE-137v/12)

yulğun

yulğun temiz olmayan, kötü. Metinde 1 kere geçmiştir.

yana aymuşlar: ‘amelleri yulğun için bereketsiztürür. “Yine söylemişler: Amelleri kötü olanlar için bereketsizdir.” (KE-18r/8)

yulğun güz ağacı. Metinde 2 kere geçmiştir.

ol yerde ak tiken birle yulğun ündi, tebiz boldı. “O yerde ak dikenle birlikte güz ağacı yetişti, tuzlu oldu.” (KE-16v/7)

yüz

yüz yüz, çehre. Metinde 229 kere geçmiştir.

küneğa keldi, sözledi erse cevāb bérmedi, yüz öwürdi. “Kune’ye geldi, söylediye de cevap vermedi, yüz çevirdi.” (KE-143r/4)

yüz yüz (100). Metinde 92 kere geçmiştir.

ol şehir ortasında bir menāre kördüm ruḥām taşıdın, yüz karı uzunı, otuz karı eni. “O şehir ortasında mermer taşından yüz karı uzunı otuz karı eni olan bir minare gördüm.” (KE-141v/21)

1.2 Fiil kategorisi

aç-

aç- acıkmak. Metinde 8 kere geçmiştir.

inçilerim, yawlak açtım ta ‘ām bérin. “Üvey kardeşlerim çok acıktım yiyecek verin.” (KE-69v/10)

aç- açmak; (oruç) açmak; izah etmek, açıklamak. Metinde 99 kere geçmiştir.

ya ‘kūb şanduk açdı. “Yakup sandık açtı.” (KE-64r/4)

añ-

añ- anmak, hatırlamak. Metinde 4 kere geçmiştir.

ol hālde zindāndın çıkğan ayakçı unutmuş yūsufnı añdı. “O halde zindandan çıkan ayakçı unuttuğu Yusuf’u hatırladı.” (KE-89v/19)

añ- akli başından gitmek, aptallaşmak. Metinde 1 kere geçmiştir.

‘aklı anıp zelīl bolup aña égip kıbleğa utru bizni kıble kılayın tēp secde kılgalı oğradı. “Akli başından gidip kibleye karşı bizi kible kılayım diye secde kılmaya niyetlendi.” (KE-76r/9)

bit-

bit- bitmek, tamamlanmak. Metinde 4 kere geçmiştir.

bu taşnı köterip başım üze koyğıl, bék yerge minip muḥammedniñ başınğa urayın. bu iş bitse séni āzād kılayın. “Bu taş götürüp başımın üzerine koy, güvenilir yere çıkıp Muhammed’in başına vurayım.” (KE-204v/14)

bit- (bitki için) bitmek, yetişmek. Metinde 2 kere geçmiştir.

yūsuf yéti yılda bitken ékinlerini anbār kıldı. “Yusuf yedi yılda yetişen ekinleri ambar kıldı.” (KE-92v/15)

bit- inanmak, inanmak. Metinde 4 kere geçmiştir.

mūsī aydı: imdi bildiñizmi, bitdiñizmi. “Musa sordu: Şimdi bildiniz mi, inandınız mı?” (KE-120v/9)

öt-

öt- geçmek, geçerli olmak. Metinde 17 kere geçmiştir.

şālih sizni fūsūs tutar, tédi, sözleri ötmedi, anda kédin oğlan öltürmek kıldı. “Salih sizi aldatır dedi, sözleri geçerli olmadı, ondan sonra sadece oğlanı öldürmek kıldı.” (KE-35r/20)

öt- ötmek. Metinde 2 kere geçmiştir.

turna ün tartıp öterde sekrişür baklan kıozı. “Turna kuşu ses verip öttüğünde yeni doğmuş kuzu sıçraşır.” (KE-68v/3)

sor-

sor- sormak. Metinde 280 kere geçmiştir.

olar sordular: yalavaçlıkğa nelük unamadıñ. “Onlar sordular: Peygamberliğe niçin razı olmadın?” (KE-163v/12)

sor- sormak, emmek, içinde çekmek. Metinde 2 kere geçmiştir.

yıgaçdın sorğan suw birle kıanmadı tağı artuqrağ susadı. “Ağaçtan soran su ile kanmadı daha çok susadı.” (KE-115r/5)

tap-

tap- bulmak, nail olmak, kabul etmek. Metinde 86 kere geçmiştir.

halk birle édlep ol çukur ağzın taptılar. “Halk ile yolu izleyip o çukur ağzını buldular.” (KE-164v/15)

tap- tapmak, ibadet etmek. Metinde 1 defa geçmiştir.

bir ü bār tañrığa tapıñ, séni tañrı yaratdı. “Allah’a ibadet et, seni Allah yarattı.” (KE-160r/18)

yak-

yak- yakmak. Metinde 17 kere geçmiştir.

ol butnı pāre pāre kıldım, otğa yaktım, imdi saña keldim. “O putu parça parça ettim, ateşle yaktım, şimdi sana geldim.” (KE-109r/11)

yak- yaklaşmak, uygun gelmek, hoşla gitmek, kabul etmek; sürmek. Metinde 6 defa geçmiştir.

könliñe yakmadı yana açtı, ol āyet oğ çıktı, üçünçide açtı erse öwkelep örekoptı. “Gönlüne uygun gelmedi yine açtı, o ayet çıktı, üçüncüde açtığında öfkelenip ayağa kalkıverdi.” (KE-248v/16)

yan-

yan- dönmek, geri dönmek, vazgeçmek. Metinde 177 kere geçmiştir.

kaçan yüz évürüp yandımerse ün kopardılar. “Ne zaman yüz çevirip geri döndümse ses yükselttiler.” (KE-215v/15)

yan- yanmak. Metinde 3 kere geçmiştir.

mevlî yarlığı birle yél ol küllerni yüzlerine ürdi, ol halāyık kamuğ yandılar. “Allah’ın buyruğu ile yel o külleri yüzlerine üfledi, o canlıların hepsi yandılar.” (KE-42v/9)

yaz-

yaz- yazmak. Metinde 9 kere geçmiştir.

üküş yıgladı devāt kalem alıp haṭ yazdı. “Çok ağladı, divit kalem alıp yazı yazdı.” (KE-99r/8)

yaz- çözmek, açmak, yaymak, sermek. Metinde 10 kere geçmiştir.

zelihā anı körüp tîz ton bain yazar. “Zeliha onu görüp hızlıca elbisesinin bağını çözer.” (KE-82v/21)

yaz- günah, suç işlemek, doğru yoldan çıkmak. Metinde 16 kere geçmiştir.

imdi mü imān kéltürürsén, mundın burun mevlîga yazdıy, tenri men tédiy. “Şimdi mi iman getiriyorsun bundan önce Allah’a karşı günah işledin, Tanrı benim dedin.” (KE-116r/17)

yığ-

yığ- yığmak, toplamak, derlemek. Metinde 68 kere geçmiştir.

mısr halkını mälları birle yıgar, kéltürüp yūsuf koynıga sokar. “Mısır halkını mallarıyla birlikte toplar, getirip Yusuf’un koynuna sokar.” (KE-89v/12)

yığ- engel olmak, menetmek, alıkoymak. Metinde 9 kere geçmiştir.

ol kün mekke kâfirleri hâcdın kimérseni yığmasérdiler. “O gün Mekke kafirleri Hac ’dan kimseyi alıkoymazdılar.” (KE-225r/18)

2. Aynı Anlamların Farklı Kelimelerle Karşılanması

2.1 İsim kategorisi

abuşka, qarı

abuşka yaşlı, ihtiyar. Metinde 22 kere geçmiştir.

maña raḥm kılmasañız za ‘ıf abuşka atamğa raḥm kıluş. “Bana merhamet etmeseniz de zayıf yaşlı babama merhamet edin.” (KE-70v/1)

qarı ihtiyar, yaşlı. Metinde 16 kere geçmiştir.

anda iblīs bir qarı şüretiğa yūnus katığa keldi. “İblis yaşlı kadın suretine bürünüp Yunus’un huzuruna geldi.” (KE-154v/1)

ağın, başka, öñin, özge

ağın başka, diğer. Metinde 134 kere geçmiştir.

*men öz közün kördüm ammā **adınlar** inanmağaylar.* “Ben kendi gözümle gördüm ama diğerleri inanmayacaklar.” (KE-33v/3)

başka başka, ayrı. Metinde 6 kere geçmiştir.

*mūsī habībīdin **başka** dīdār tiledi.* “Musa sevgiliden başka yüz diledi.” (KE-122v/13)

öjin başka, diğer. Metinde 3 kere geçmiştir.

öjin yalavaçlar āhiretde yığılsalar taķı muḥammed muṣṭafā-yı emīn kelse ançada körgeysén. “Diğer peygamberler toplansa da emin Muhammed Mustafa gelse göreceksin.” (KE-122v/14)

özge başka, diğer. Metinde 102 kere geçmiştir.

*iḍiyā sendin **özge** tanrı yok.* “Ey Allah’ım senden başka Tanrı yoktur.” (KE-156v/15)

anasız, ögsüz

anasız annesiz, öksüz. Metinde 5 kere geçmiştir.

*ya’kūb bularnı şefkat kılurerdi **anasız** tép.* “Yakup peygamber annesiz diye bunlara şefkat gösterirdi.” (KE-67r/12)

ögsüz öksüz, yetim. Metinde 13 kere geçmiştir.

*benī isrā’ilde bir kırtқанıñ **ögsüz** oğlu barérdi.* “Beni İsrail kavminde bir kocakarının yetim oğlu vardı.” (KE-128r/17)

artuķ, keğ~key, köp, telim, üküş

artuķ fazla, çok. Metinde 94 kere geçmiştir.

*ol élde üç yüz kişidin **artuķ** müsülmān bolmadılar.* “O ilde üç yüz kişiden fazlası Müslüman olmadı.” (KE-34r/12)

keğ~key çok. Metinde 4 kere geçmiştir.

*özi atlıg ornı tatlıg **keğ** yürekliğ alpağut.* “Kendisi şöhretli makamı tatlı çok yürekli kahraman.” (KE-131v/3)

köp çok. Metinde 58 kere geçmiştir.

*’īsni anası kiçiglikde mu’allimge bérdi ve aydı: oğlumğa **köp** öğretgil az urğil.* “İsa’yı annesi küçükken öğretmene verdi ve söyledi: oğluma çok öğret az vur.” (KE-172v/5)

telim çok, fazla, pek çok. Metinde 134 kere geçmiştir.

*ey zeliḥā maña **telim** māl bérgil.* “Ey Zeliha bana çok mal ver.” (KE-80v/5)

üküş çok. Metinde 47 kere geçmiştir.

*süleymān aydı: maña **üküş** ni’met bérdiñ.* “Süleyman cevap verdi: Bana çok nimet verdin.” (KE-138r/21)

aşnu, burun, ilk, oza

aşnu önce. Metinde 7 kere geçmiştir.

sidretü'l müntehîdin kanat tokıp otğa tüşmezdin aşnu tutdum. "Sidretü'l-Müntehî'den kanat çırpıp yeşillige düşmeden önce tuttum." (KE-71r/15)

burun önce. Metinde 138 kere geçmiştir.

ölmesdin burun mülk ü memleketni süleymānga tapşurmuşérdi. "Ölmeden önce mülkü ve memleketi Süleyman'a emanet etmişti." (KE-137r/3)

ilk ilk, ilk önce. Metinde 22 kere geçmiştir.

'ālem içinde éñ ilk öz tonın keddürgen handa' bin 'ömerérdi. "Alem içinde en önce kendi elbisesini giydiren Handa bin Ömer'di." (KE-33r/16)

oza önce. Metinde 12 kere geçmiştir.

müslim bin 'akıl bu çerig kelmezdin oza hüseyınka bitig ıdmuşérdi. "Müslim bin Akil bu asker gelmeden önce Hüseyin'e mektup göndermişti." (KE-245v/1)

barça, barı, kamuğ~kamu, tükel

barça hep, bütün. Metinde 60 kere geçmiştir.

ol tağdağı altun kümüş né kim barérse barçası tilge kélürérdi. "O dağdaki altın, gümüş ne varsa hepsi dile gelirdi." (KE-137v/10)

barı hep, bütün. Metinde 17 kere geçmiştir.

maña kélgil nem barérse barısı saña, men kamuğnı anutdum saña. "Bana gel, neyim varsa hepsi sana, ben hepsini sana hazırladım." (KE-81v/5)

kamuğ~kamu hep, hepsi, bütün. Metinde 60 kere geçmiştir.

kamuğ meliklerni çerigi birle yıgdurdi. "Bütün hükümdarlarını askerleriyle toplattı." (KE-32r/13)

tükel hep, bütün. Metinde 15 kere geçmiştir.

müsî çerigi tükel suwdın çıktılar. "Musa'nın askerlerinin hepsi sudan çıktılar." (KE-116r/11)

bulun, tutuğ

bulun esir, tutsak. Metinde 16 kere geçmiştir.

resül 'aleyhi's-selām şahābeler birle olarnıñ hatunların, oğul kızların bulun alıp keldiler. "Resul Aleyhisselam sahabelerle onların kadınlarını, oğul kızlarını esir alıp geldiler." (KE-230r/7)

tutuğ rehin, tutsak. Metinde 12 kere geçmiştir.

oğlı 'abdu'r-rahmān anı mu tutuğ bérdi. "Oğlu Abdurrahman onu mu esir verdi." (KE-230v/18)

buyruk, yarlıg

buyruk buyruk, emir. Metinde 4 kere geçmiştir.

takdirim gāyibtürür, buyrukum fermānım açıkturur. "Takdirim bilinmezdir, emirim, fermanım açıktır." (KE-12v/8)

yarlıg buyruk, ferman. Metinde 337 kere geçmiştir.

yarlıg keldi: *ol tağga bağıl, tağ ornında tölense-sen meni körgeysen.* “Buyruk geldi: O dağa bak, dağ yerinde sabit ve sakin kalırsan beni göreceksin.” (KE-120v/20)

börü~böri, kırt

börü~böri kurt. Metinde 45 kere geçmiştir.

böri kélip uluğ oğlın alıp kitdi. “Kurt gelip büyük oğlunu alıp gitti.” (KE-155v/20)

kırt kurt, börü. Metinde 48 kere geçmiştir.

bu işni dāvler sézdiler yığaçnı yégen kırtka aydılar. “Bu işi devler sezdi, ağacı yiyen kurda söylediler.” (KE-151r/17)

cüft, eş, ewlüg~öwlüg

cüft çift, eş. Metinde 25 kere geçmiştir.

bir küdegüsiñe aydı: cüftüñ birle netegsén. “Bir damadıma sordu: Karınla nasılsın?” (KE-27v/16)

eş eş, zevce. Metinde 18 kere geçmiştir.

ey eyyüb seniñ eşiy uzak boldı, seniñ sasığında turumas bolduk. “Ey Eyüp senin eşin uzak oldu, senin pis kokunda duramaz olduk.” (KE-T161a/10)

ewlüg~öwlüg evli, zevce. Metinde 42 kere geçmiştir.

anda keğin su’āl kıldı: aydı öwlügüm üze ant içtim. “Ondan sonra soru sordu: söyledi, eşim üzerine ant içtim.” (KE-19r/4)

eşik, kapuğ

eşik kapı. Metinde 37 kere geçmiştir.

uragut eşik açtı ékegü kirdiler. “Kadın kapıyı açtı, ikisi girdiler.” (KE-134r/15)

kapuğ kapı. Metinde 117 kere geçmiştir.

melik kişi ıddı, kapuğın tamğaladılar. “Hükümdar asker gönderdi, kapısını mühürlediler.” (KE-161r/2)

ıraq~yıraq, uzak

ıraq~yıraq ıraq, uzak. Metinde 58 kere geçmiştir.

anıñ déğ munda bitisek söz uzar, bu maqşüddın ıraq tüşermiz. “Onun gibi burada yazsak söz uzar, bu amaçtan uzak düşeriz.” (KE-198v/5)

uzak uzak. Metinde 2 kere geçmiştir.

uzakğa yügürür bolup tuzakğa yörgesti. “Uzağa koşup tuzağa dolaştı.” (KE-77r/11)

ıdı, mevli, tañrı, uğan

ıdı Tanrı, Allah. Metinde 372 kere geçmiştir.

içi rahmetidin nevmîd bolğan kâfirlertürür. “Allah’ın rahmetinden ümitsiz olanlar kafirlerdir.” (KE-101r/16)

mevlî Mevla, Allah. Metinde 642 kere geçmiştir.

fānî nefis birle, fānî köz birle dünyada bākî mevlî dîdārın neteg körersén. “Fani nefsinle, fani gözünle dünyada ebedi Allah’ın yüzünü nasıl göreceksin?” (KE-122r/2)

tañrı Tanrı, Allah. Metinde 385 kere geçmiştir.

tañrı ‘azze ve celle saña māl ve ni‘met bérđi. “Allah azze ve celle sana mal ve nimet verdi.” (KE-125v/11)

uğan Allah, kadir. Metinde 10 kere geçmiştir.

ey yūnus uğan tañrı saña selām ıđdı. “Ey Yunus yüce Allah sana selam gönderdi.” (KE-152r/21)

iğiş, çanak

iğiş kap, çanak. Metinde 20 kere geçmiştir.

andın soñ éki iğiş kéltürdiler, birinde hamrérđi yana birinde süt, maña ‘arza kıldılar. “Ondan sonra iki kap getirdiler, birinde içki birinde süt vardı, bana sundular.” (KE-209r/10)

çanak çanak, kap. Metinde 2 kere geçmiştir.

bir uluğ çanak kördüm, tola su ağız örtüglüg, anı aldım, ağızın açdım. “İçi su dolu, ağız örtülü bir büyük kap gördüm, onu alıp ağızını açtım.” (KE-217v/12)

keğin, soñ, soñra

keğin sonra. Metinde 189 kere geçmiştir.

hābilde keğin yüz otuz yıl kéçdi, şıs toğdı. “Habil’den sonra yüz otuz yıl geçti, Şis doğdu.” (KE-17v/17)

soñ son, sonra. Metinde 189 kere geçmiştir.

olar kitgendin soñ koyını özge kimersege tapşurđı. “Onlar gittikten sonra koyunu başka kimselere verdi.” (KE-133r/3)

soñra sonra, son. Metinde 5 kere geçmiştir.

ey ‘ömer ol kız karındaşın ve küyevüñdin başlağıl soñra muhammedge oğrağıl. “Ey Ömer önce o kız kardeşin ve kocasından başla, sonra Muhammed’e uğra. (KE-196r/20)

kendü, öz

kendü kendi, kendisi. Metinde 31 kere geçmiştir.

‘ālî kendü arslanturur, aña küçüm yetmegey. “Ali’nin kendisi arslan gibidir, ona gücüm yetmeyecek.” (KE-224r/19)

öz kendi. Metinde 407 kere geçmiştir.

andın soñ süleymānı öz ornında olturttu. “Ondan sonra Süleyman’ı kendi makamında oturttu.” (KE-136v/11)

kimerse, kişi

kimerse kimse, kişi. Metinde 266 kere geçmiştir.

sendin kimérse bizge kelse anı bizdin almağıl. “Senin milletinden kimse bize gelirse onu bizden alma.” (KE-226r/7)

kişi kişi, kimse. Metinde 217 defa geçmiştir.

ibrāhīm aydı: olarda yüz kişi müsülmān yokmu? “İbrahim sordu: Onlarda Müslüman olan yüz kişi yok mu?” (KE-60r/8)

kün, yaşık

kün güneş, güneş ışığı. Metinde 105 kere geçmiştir.

yetmiş miñ yayağ müsini kavdılar, kün toğar vaqtde müsiniñ çerigin kördiler. “Yetmiş bin asker Musa’yı kovaladılar, güneşin doğduğu vakitte Musa’nın askerini gördüler.” (KE-115v/8)

yaşık güneş; gölge. Metinde 3 kere geçmiştir.

ol yulduzlar kayaturur tése ayğıl: sekendiz, oñay, kürüd, yaşık, sewit, ārzū, yalçık. bu yulduzlar dāyim karar kılmayın yörirler. “O yıldızlar nerededir dese söyle: Zuhâl, Müşteri, Merih, Güneş, Zühre, Utarit, Ay. Bu yıldızlar daima yerinde durmadan yürürler.” (KE-66v/7)

meñi, ög, öñ

meñi beyin. Metinde 1 kere geçmiştir.

başındağı meñilerin boyunlarındın neteg aktı. “Başındaki beyinleri boyunlarından nasıl aktı.” (KE-T159a/15)

ög akıl, us. Metinde 6 kere geçmiştir.

yūsuf atın işitdi érse bir çağırdı, ögsüz boldı, öñiñe keldi érse aydı. “Yusuf’un adını işittiğinde bağırdı, akılsız oldu, aklına geldiğinde sordu. (KE-79v/12)

öñ akıl, us. Metinde 4 kere geçmiştir.

ol üç yüz altmış yolu hüşsüz boldı, öñiñe keldi érse yana yığladı. “O üç yüz altmış defa kendinden geçti. Aklına geldiğinde yine ağladı.” (KE-72r/16)

meñizlik, teg

meñizlik gibi. Metinde 33 kere geçmiştir.

şer’atde muñar meñizlik bir mes’ele bar. “Şeriatta buna benzer bir mesele var.” (KE-6r/11)

teg gibi. Metinde 218 kere geçmiştir.

cebrā’ıl kanatı birle kuğuğ içini sıkadierse büstān tég hurrem boldı. “Cebrail kanadıyla kuyunun içini sıvazladığında kuyu bahçe gibi ferahlatıcı oldu.” (KE-71r/3)

muñluğ, kaçğuluğ

muñluğ bunlu, sıkıntılı, kaygılı. Metinde 58 kere geçmiştir.

kaçu işge muñluğ bolsam maña yol körgüzür. “Hangi işte kaygılı olsam bana yol gösterir.” (KE-186r/9)

kaçğuluğ kaygılı, üzüntülü. Metinde 20 kere geçmiştir.

atamıznu men kaçğuluğ kılıpérdim. “Atamızı ben üzüntülü kılmıştım.” (KE-105r/10)

uya, qarındaş

uya kardeş. Metinde 1 defa geçmiştir.

ewde kız uyası bar, işitse unamağay, yoķerse hamzani kömmegeyérdim. “Evde kız kardeşi var, işitse razı olmayacak yoksa Hamza’yı gömmeyecektim.” (KE-224v/6)

qarındaş kardeş. Metinde 219 defa geçmiştir.

ey qarındaş kamuğ emgekler bizge ermiş. “Ey kardeş bütün eziyetler bizymiş.” (KE-242v/4)

taķı, ma, yime

taķı da-de. Metinde 440 defa geçmiştir.

uluğ atam ibrahīm yalavaç nemrūd otiğa atıldı. men taķı éki oğlum kaçğusunda mübtelā boldum. “Yüce atam İbrahim peygamber Nemrut ateşine atıldı. Ben de iki oğlum üzüntüsünden müptela oldum.” (KE-99r/12)

ma da-de. Metinde 72 defa geçmiştir.

muħammed aydı: meni me yibergil, qarındaşlarım birle barayın. “Muhammed söyledi: Beni de gönderin, kardeşlerimle gideyim.” (KE-185r/15)

yime da-de. Metinde 26 defa geçmiştir.

neteg kim mısır hatunları yūsuf cemāliniñ nūri hoşluķında eliglerin kesdi tuymadılar, mü`minler yime andağuk öler. “Nitekim Mısır kadınları Yusuf’un yüzünün nurunun hoşluğundan ellerini kesti ama hissetmediler, müminler de öyle ölür.” (KE-52r/19)

yaman, yawuz

yaman yaman, kötü. Metinde 16 kere geçmiştir.

қыāmet küni yaman éş қoldaş biri birindin teberrā қилurlar. “Kıyamet günü kötü eş dost birbirinden uzak dururlar.” (KE-196r/1)

yawuz kötü, fena. Metinde 39 kere geçmiştir.

dünyāda oğrılıķdın yawuz at yok. “Dünyada hırsızlıktan kötü ün yoktur.” (KE-96v/17)

yawuķ, yaķın

yawuķ yakın. Metinde 16 kere geçmiştir.

ey qarındaş maña yawuķ kelmegil. “Ey kardeş bana yaklaşma.” (KE-70r/7)

yakın yakın. Metinde 15 kere geçmiştir.

meniñ hazretimde yakın bolğaylar. “Benim huzurumda yakın olacaklar.” (KE-71v/3)

2.2 Fiil kategorisi

ağır- ~ ayır- ve apar-

ağır- ~ ayır- ayırmak. Metinde 19 kere geçmiştir.

beşirni satkaymen, tép āhir anasıdın ayırıp sattı. “Beşir’i satacağım, deyip sonunda annesinden ayırıp sattı.” (KE-105r/17)

apar- ayırmak. Metinde 1 kere geçmiştir.

éki yol başında kāfırlarğa koşmayın olardıñ aparıp farıkun fi’l-cenneti zümresinde bolmağ sén allāh ruzı kılubér. “İki yol başında kafirlere koşmadan onlardan ayrılıp cennete gidenlerin zümresinde olmak Allah’ım sen nasip et.” (KE-188v/7)

ay- ve sözle-

ay- söylemek, sormak. Metinde yaklaşık 5000 kere geçmiştir.

ba’zılar aymışlar: ādem tofrağdın yaratıldı. “Bazıları söylemişler: Âdem topraktan yaratıldı.” (KE-8r/12)

sözle- konuşmak, söylemek. Metinde 160 kere geçmiştir.

kamuğnuñ sözüñ sözleyür yalğuz öz sözüñ sözlemez. “Hepsinin sözünü söyler, yalnız kendi sözünü söylemez.” (KE-11r/8)

ozdur-, ıđ- ve yiber-

ozdur- göndermek. Metinde 14 kere geçmiştir.

yarlığ keldi: ey müsı, séni yalavaçlık birle kelām birle ozdurdum. saña bérilgen kitābnı alğıl. maña şükr kılğıl. “Buyruk geldi: Ey Musa seni peygamberlikle sözle gönderdim. Sana verilen kitabı al.” (KE-121v/19)

ıđ- göndermek. Metinde 271 kere geçmiştir.

hüseynka bitig ığdılar. “Hüseyin’e mektup gönderdiler.” (KE-245r/16)

yiber- göndermek. Metinde 75 kere geçmiştir.

ol kün köñlekni kim éltti érse bu kün hem ol éltün, tép rübılni yiberdi. “O gün gömleği kim iletseyse bugün de o ilet sin, diyerek Rubil’i gönderdi.” (KE-105r/13)

uyal- ve uwtan-

uyal- utanmak. Metinde 34 kere geçmiştir.

ey ‘abda’llāh sendin uyalıp sözlemes, tedi. “Ey Abdullah senden utanıp söylemez, dedi.” (KE-45v/17)

uwtan- utanmak. Metinde 2 kere geçmiştir.

bu nerselerni kördi erse *korıdı*, *uwıandı*. “Bu nesnelere gördüyse korktu, utandı.” (KE- 21r/19)

3. Aynı Kelimelerin Farklı Yazımları

Bu başlıkta yer alan kelimeler geçirdikleri fonetik hadiseler sebebiyle farklı şekillerde yazılmıştır. Eski Anadolu ve Kıpçak Türkçelerinde gördüğümüz *geçişme*, *türeme*, *yutulma*, *erime* ve *sızıcılaşma* gibi ses olayları, Harezmi Türkçesinin geçiş coğrafyasında olması sebebiyle bu şivelerden ödünçlenmiş ve burada bir tabaka yaratmıştır.

Eski Anadolu Türkçesinin içerisinde ağız özelliği gösteren Erken Azeri Türkçesinin fonetik hususiyeti olan #y: #Ø denkliğini metinde görmek mümkündür. Rabgûzî'nin Oğuz Türkçesinden ödünçlediği *yırak*, *yulduz*, *yip*, *yığaç*, *yinçü*, *yigde* gibi kelimeler *ırak*, *ağaç* kelimeleriyle tabaka oluşturur.

3.1 İsim kategorisi

ağak: ayak

ağak ayak. Metinde 146 kere geçmiştir.

yā resūlul'lāh sizij ēgniñizge neteg ađak koyarmen? “Ey Resulullah'ım sizin omzunuza niçin ayağımı koyayım.” (KE-197v/12)

ayak ayak. Metinde 31 kere geçmiştir.

*dīvni tutı, miñ batman tēmürni boynıǵa asıp kolin **ayakın** bağlap teñizge salıp helak kıldı.* “Devi tuttu, bin batman demiri boynuna asıp elini ayağını bağlayıp denize atıp helak etti.” (KE-145r/8)

ağaç : yığaç

ağaç ağaç. Metinde 1 kere geçmiştir.

*tut **ağacınıñ** kabuǵın alıp aǵzıǵa sürtdi.* “Dut ağacının kabuğunu alıp ağızına sürttü.” (KE-120r/20)

yığaç: ağaç. Metinde kere 133 geçmiştir.

*kabak **yığaçıǵa** sinek az konar.* “Kabak ağacına sinek az konar.” (KE-157v/3)

bile : birle : birlen

bile birle, beraber. Metinde 1 kere geçmiştir.

*hatunların, oǵlanların **bile** alıp çıktılar.* “Kadınları ile oğlanlarını alıp çıktılar.” (KE-223r/18)

birle ile, beraber. Metinde yaklaşık 1000 kere geçmiştir.

*bir iğişge suw aldı, bir niçe ħurmā **birle** tün içinde perilerge keldiler.* “Bir kaba su aldı, nice hurmayla gece içinde perilere geldiler.” (KE-206r/8)

birlen ile, beraber. Metinde 9 kere geçmiştir.

*ya **ķūb** aydı: ilāhī bu **ķamçı birlen** evvel ok ursañ.* “Yakup söyledi: Allah'ım bu kamçıyla önce ok vursan.” (KE-100v/10)

biregü : birev

biregü biri, birisi. Metinde 90 kere geçmiştir.

hîle kıldılar, tınāblar saldılar, biregüni tam başığa mindürdiler. “Hile yaptılar, çadır iplerini bıraktılar, birisini damın ucuna çıkardılar.” (KE-173v/10)

birev biri, birisi. Metinde 1 kere geçmiştir.

yana birevni saldılar, anıy birle ‘ahd kıldılar: tamğa aşıp eger uçmağ körseñ haber kılgıl. “Yine birini gönderdiler, onunla anlaştılar: damı aşip eğer cenneti görürsen bize haber ver.” (KE-173v/12)

bukağı : buqav

bukağı bukağı, köstek, pranga. Metinde 5 kere geçmiştir.

melik özi pelās keydi, boynığa gull urdı, adaqlarına bukağı urdı. “Hükümdarın kendisi aba giydi, boynuna zincir vurdu, ayaklarına pranga vurdu.” (KE-154r/5)

buqav bukağı. Metinde 2 kere geçmiştir.

dādbāne aydı: yégirmi témür kazık kaqıñ, témür buqav, témür tarax birle étiñ tarax. “Dadbane söyledi: Yirmi demir kazık kakın, demir bukağı, demir tarakla etini tarayın.” (KE-161r/19)

çıdan : çıyan

çıdan çıyan. Metinde 6 kere geçmiştir.

kuğuğdağı kuş, kurt, yılan çıdanlarını korıgaymen, tédi. “Kuyudaki kuş, kurt, yılan çıyanları koruyacağım, dedi.” (KE-70v/5)

çıyan çıyan. Metinde 5 kere geçmiştir.

yılan çıyan inlerin kördi, tonın destārın ol inlerge tıkdı. “Yılanların çıyanların inlerini gördü, elbisesinin sarığını o inlere tıktı.” (KE-220r/8)

el : elig

el el. Metinde 21 kere geçmiştir.

yehūdā aydı, yana şem ‘ün aldı, andın lāvī aldı, éldin élge aldılar. “Yehuda cevap verdi, Şemun aldı, ondan Lavi aldı, elden ele aldılar.” (KE-69v/3)

elig el. Metinde 261 kere geçmiştir.

eger sēn yalavaçerseñ bu töşüklüg yinçüğe kimerse elig tégürmeyin yip ötsün. “Eğer sen peygambersen bu delik inci, kimse el değıdirmeden ipe geçsin.” (KE-148v/1)

ıraq : yıraq

ıraq irak, uzak. Metinde 17 kere geçmiştir.

künge tapunğanlarını kördi: men mundağlardın ıraqmen, tédi. “Güneşe tapınanları gördü: Ben bunlardan uzağım, dedi.” (KE-38v/14)

yıraq irak, uzak. Metinde 41 kere geçmiştir.

kördi mescidleri öyleridin yırağ, gürüstānları yavuk, anı hem sordu. “Mescitlerin evlerinden uzak, mezarlarınsa yakın olduğunu gördü, onu sordu. (KE-216v/1)

kağgu : kaygu

kağgu kaygı, tasa, üzüntü. Metinde 30 kere geçmiştir.

meni bu kağgudın kutgarğay. “Beni bu kaygıdan kurtaracak.” (KE-235r/10)

kaygu kaygı, tasa, üzüntü. Metinde 33 kere geçmiştir.

eymene ol kaygudın ağrip öldi. “Eymene o tasadan hastalanıp öldü.” (KE-184v/4)

karındaş : kardaş

karındaş kardeş. Metinde 222 kere geçmiştir.

ey karındaş biziñ muhammed ulğaydı, kız alur vağti boldı. “Ey kardeşim bizim Muhammed büyüdü, eş alacak vakte geldi.” (KE-186v/3)

kardaş kardeş. Metinde 5 kere geçmiştir.

aydı: hac ve umre öteyin, kardaşlarımnu köreyin. “Hac ve umre görevimi yerine getireyim, kardeşlerimi göreyim.” (KE-225v/12)

keğik : keyik

keğik geyik, yabani hayvan. Metinde 4 kere geçmiştir.

bir kün ishāğ ayazğa aydı: keđikniñ söklünçin köñlüm tiler. “Birgün İshak peygamber Ayaz’a söyledi: Gönlüm geyiğinin kebabını yemek ister.” (KE-54r/17)

keyik geyik, yabani hayvan. Metinde 6 kere geçmiştir.

évde saklağan keyik oğlağı barérdi. “Evde sakladığı geyiği oğlağı vardı.” (KE-153r/17)

keğim : keyim

keğim giyim, giyecek. Metinde 1 kere geçmiştir.

muña eğgülık kılğıl, adınlardıñ artuğrak ağırlağıl, tatlığ yemler, yumşaq keğimler bérgil. “Buna iyilik yap, diğerlerinden daha güzel ağırla, tatlı yiyecekler, yumuşak elbiseler ver.” (KE-79r/3)

keyim giysi, giyecek. Metinde 2 kere geçmiştir.

bir yıl mundağın turdılar, tonları keyimleri, çadırları opradı. “Bir yıl burada kaldılar, giysileri, çadırları yıprandı.” (KE-118v/14)

kuğı : kuyı

kuğı alt, aşağı. Metinde 14 kere geçmiştir.

anda kéđin saçını tuttı, kuğı tarttı, koldaşlarını ündedi. “Ondan sonra saçını tuttu, aşağı çekti, dostlarını çağırdı.” (KE-227v/16)

kuyı aşağı. Metinde 11 kere geçmiştir.

hağ ta 'ālāni yoğaru kıuyı astın üstün ilgerü artğaru birle yād kılsa kâfir bolur. “Allah’ı yukarı aşağı altında üstünde ileri geri ansa kafir olur.” (KE-211v/4)

kuğruk : kıuyruk

kuğruk kıuyruk. Metinde 10 kere geçmiştir.

suw içinde kıvrılıp kuğrukın başına keltürüp yatdı. “Su içinde kıvrılıp kıyruğunu başına getirip yatdı.” (KE-74v/8)

kıuyruk kıuyruk. Metinde 2 kere geçmiştir.

bu tayağ bir büzürg yılan boldı, kıuyrukın tokıyu fir'avnnı kapadı. “Bu sopa büyük bir yılan oldu, kıyruğunu çırparak Firavun’un etrafını çevirdi.” (KE-112v/17)

kuğuğ : kıuyuğ

kuğuğ kıuyu. Metinde 60 kere geçmiştir.

ey yūsuf ol kün kuğuğ başında erken nelük aymadıñ? “Ey Yusuf o gün kıyu başındayken niçin söylemedin?” (KE-75v/10)

kıuyuğ kıuyu. Metinde 2 kere geçmiştir.

lokmānnı oğlı birle tirigle kıuyuğğa saldı. “Lokman’ı oğluyla diri diri kıyuya attılar.” (KE-164v/9)

kuğğaşun : kuğşun

kuğğaşun kuğşun. Metinde 6 kere geçmiştir.

andın soñ bir ança temür ya tuç ya kuğğaşun kayusun bulduñerse eritgil. “Ondan sonra bir demir tunç ya da kuğşun hangisini buldunsa erit.” (KE-124r/8)

kuğşun kuğşun. Metinde 1 kere geçmiştir.

kuğşun eritip ağızına koydular, boğuzlap öltürdiler. “Kuğşunu eritip ağızına koydular, boğazını kesip öldürdüler.” (KE-169v/19)

küdegü : küyegü : küyev

küdegü güveyi, damat. Metinde 3 kere geçmiştir.

ey kızım sewünç saña, bu küdegün yalawaçbolur. “Ey kızım sana sevinç olsun, senin bu kocan peygamberdir.” (KE-T172a/16)

küyegü güveyi, damat. Metinde 1 kere geçmiştir.

eki küyegüsi 'osmān ve haydar, bu fānī dünyā aña vefā kılmadı. “İki damadı Osman ve Haydar bu fani dünyada ona vefa etmedi.” (KE-238v/1)

küyev güveyi, damat. Metinde 11 kere geçmiştir.

hatun eri birle kéşeşip aydılar: bu er bizge lāyık küyevtürür. “Kadın kocası ile istişare edip söyledi: Bu adam bize layık damattır.” (KE-143r/17)

sevinç : sévünç : sewinç : sewünç : sövünç

sevinç sevinç, müjde. Metinde 1 kere geçmiştir.

kim yūsufnu körse sevinç anıñ köñlinde harām bolurédi. “Kim Yusuf’u görse sevinç onun gönlünde haram olurdu.” (KE-207v/3)

sévünç sevinç, müjde. Metinde 3 kere geçmiştir.

muħammedni ozdurgıl, sévünç ħil’ati aña bolsun. “Muhammed’i gönder, sevinç hilati ona olsun.” (KE-190r/14)

sewinç sevinç, müjde. Metinde 2 kere geçmiştir.

bir sâ’at yattı yana sekriyü koıptı, sewinç saña tédi. “Bir saat yattı sıçrayıp ayağa kalktı, sevinç sana dedi.” (KE-235r/7)

sewünç sevinç, müjde. Metinde 16 kere geçmiştir.

ya’küb yalavaç bu sewünçni mübeşşerege aydı. “Yakup peygamber bu sevinci Mubeşşere’ye söyledi.” (KE-105v/3)

söwünç sevinç, müjde. Metinde 1 kere geçmiştir.

söwünç sizlerge, kamuğınız zindāndın kütulursiz. “Sizlere sevinç olsun, hepiniz zindandan kurtuluyorsunuz.” (KE-89v/14)

SUV : SUW: SU

SUV su.

teñiz suvı yarıldı yol boldı. “Deniz suyu yarıldı yol oldu.” (KE-207r/10)

SUW su. Metinde 286 kere geçmiştir.

suw içgenler ölmediler ammā karınlar şıştı. “Su içenler ölmediler ama karınları şıştı.” (KE-132v/17)

SU su. Metinde 33 kere geçmiştir.

bir balık başın sudın çıkarıp aydı. “Bir balık başını sudan çıkarıp sordu.” (KE-156r/1)

toprağ : tofrağ

toprağ toprak. Metinde 71 kere geçmiştir.

ebübekr artıña baqtı, toğ toprağ kördi. “Ebubekir ardına baktı, toz toprak gördü.” (KE-220v/8)

tofrağ toprak. Metinde 16 kere geçmiştir.

añsızın al kanı birle tofrağını karğuçı. “Ansızın al kanıyla toprağını karacak.” (KE-182r/1)

tüg : tüy : tüs : tü

tüg tüy. Metinde 7 kere geçmiştir.

tegme biriniñ süñüki süñükündin, éti étindin, tügi tügündin adırıldı. “Her birinin kemiği kemiğinden, eti etinden, tüyü tüyünden ayrıldı.” (KE-55v/15)

tüy tüy. Metinde 2 kere geçmiştir.

boyun tamurları kerildi, **tüyleri** iriglendi, ödleri *çopdı*. “Boyun damarları gerildi, tüyleri kabardı, ödleri kalktı.” (KE-67v/13)

tüs tüy. Metinde 3 kere geçmiştir.

*teñizdin yétti sığır çıkar, **tüsleri** sarıg, yüzleri aq, emükleridin süt akar.* “Denizden yedi sığır çıkar, tüyleri sarı, yüzleri ak, memelerinden süt akar.” (KE-89r/19)

tü tüy. Metinde 5 kere geçmiştir.

*sıgırnuñ **tüsi** netegtürür.* “Sığırın tüyü nasıldır.” (KE-128r/10)

uçmağ : uşmağ : uşmağ

uçmağ cennet. Metinde 166 kere geçmiştir.

*kirdi, sekiz **uçmağnu** kördi mü`min kullarnuñ ornunu kördi.* “Girdi, sekiz cenneti gördü, mümin kullarının makamını gördü.” (KE-214v/16)

uşmağ cennet. Metin içerisinde 2 kere geçmiştir.

*meni **uşmağğa** kiwürseñ ni`metlerin körsem.* “Beni cennete soksan nimetlerini görsem.” (KE-20v/6)

uşmağ cennet. Metin içerisinde 10 kere geçmiştir.

tañrı ta`ālā tilinde koy yörüttdi érse **uşmağdın** koy keldi ismā`il kurtuldu. “Allah koyunu andığında cennetten bir koyun geldi, İsmail kurtuldu.” (KE-50v/14)

uç : uy

uy sığır. Metinde 24 kere geçmiştir.

*ķamuğı altun égerlig, tört miñ **uylarınuñ** münüzlerin altun birle muraşsa kıldılar.* “Hepsi altın eyerli, dört bin sığırın boynuzlarını altınla süslediler.” (KE-148v/10)

uç sığır. Metinde 9 kere geçmiştir.

*miñ **uç** yana bérddi. cebre`il keldi, alğıl tédi.* “Bin sığır verdi. Cebrail geldi, al dedi.” (KE-T153b/19)

uđķu : uyķu

uđķu uyku. Metinde 4 kere geçmiştir.

*şālīh **uđķudın** oyğandı érse ķamuğınu ölmīş kördi.* “Salih uykudan uyandığında hepsinin ölmüş olduğunu gördü.” (KE-34r/20)

uyķu uyku. Metinde 17 kere geçmiştir.

*‘ömer esrükérddi uyukladı, **uyķudın** oyğandı érse kördi.* “Ömer sarhoştı uyukladı, uykudan uyandığında gördü.” (KE-196v/7)

yapurğak : yawurğak : yafraq

yapurğak yaprak. Metinde 14 kere geçmiştir.

*tégme **yapurğakları** pīl ķulağığa meñzeyür.* “Her bir yaprağı fil kulağına benzer.” (KE-209r/8)

yawurğak yaprak. Metinde 1 kere geçmiştir.

olar aydılar: yawurğakğa bitgen aş üze bu asıg kılmasérmiş. “Onlar söylediler: Yaprğa biten aş üzerine bu fayda kılmazmış.” (KE-174r/5)

yafraq yaprak. metinde 4 kere geçmiştir.

tegresinde dirañtlar kıldılar, altundın butaqları, yafraqları yaşıl zeberciddin. “Çevresinde budakları altından, yaprakları zebercetten ağaçlar yaptılar.” (KE-148v/16)

3.2 Fiil kategorisi

eğer- : eyer-

eğer- takip etmek, izlemek, peşi sıra gitmek. Metinde 11 kere geçmiştir.

uluğ qarındaşı rübîlni eğerü bardı. “Büyük abisi Rubil’i takip etmeye gitti.” (KE-69v/18)

eyer- takip etmek, izlemek, peşi sıra gitmek. Metinde 6 kere geçmiştir.

koçınıñ bir iti barérdi, kazkazın atlıg. ol it hem olarğa eyerdi. “Çobanın Kazkazın adlı bir köpeği vardı, o köpek onları takip etti.” (KE-178r/17)

keğ- : key-

keğ- giymek. Metinde 28 kere geçmiştir.

yarağın kılalıñ, tép yarıqların keğdiler. “Hazırlık yapalım deyip zırhlarını giydiler.” (KE-29v/12)

key- giymek. Metinde 31 kere geçmiştir.

ol yābānda mūsī du ‘āsı birle anuñ tonlar keydiler. “O yabanda Musa’nın duası ile hazır elbiseler giydiler.” (KE-119r/12)

keltür- : ketür-

keltür- getirmek. Metinde 308 kere geçmiştir.

yūsufnu yégen bōrini saña keltürelıñ. “Yusuf’u yiyen kurdu sana getirelim.” (KE-72v/1)

ketür- getirmek. Metinde 20 kere geçmiştir.

yūsufnu rübîl egniñe aldı, ketürdi. “Yusuf’u Rubil omzuna aldı, getirdi.” (KE-69v/2)

kirtgün- : kirtün-

kirtgün- inanmak. Metinde 1 kere geçmiştir.

iđiyā, bu tilekdin tevbe kıldım, saña kirtüngenler evveli menmen. “Allah’ım bu dilekten tövbe ettim, sana inananların evveli benim.” (KE-121v/16)

kirtün- inanmak. Metinde 5 kere geçmiştir.

seniñ tañrıñka kirtünürmen. “Senin Tanrı’na inanırım.” (KE-T156b/12)

kiwgür- : kigür- : kiwür- : kivür-

kiwgür- girdirmek, sokmak. Metinde 1 kere geçmiştir.

ferište uşmah içre kiwgürüp çıkmadılar. “Melekler cennetin içine girip çıkmadılar.” (KE-5v/7)

kiğür- girdirmek, sokmak. Metinde 16 kere geçmiştir.

ümmühānī utru çıktı, ağırladı, öyige kiğürdi. “Ümmühani karşı çıktı, ağırladı, evine soktu.” (KE-218v/18)

kiwür- girdirmek, sokmak. Metinde 62 kere geçmiştir.

bizni atalarımız dīnindin çıkarıp édin dīnge mü kiwürürsen? “Bizi atalarımızın dininden çıkarıp başka dine mi sokarsın?” (KE-40r/14)

kivür- girdirmek, sokmak. Metinde 7 kere geçmiştir.

uçmağğa kivürdi érse uçmağğa erklig boldı. “Cennete girdiğinde cennete hâkim oldu.” (K4v/6)

koğ- : koy-

koğ- koymak, bırakmak. Metinde 126 kere geçmiştir.

keltürdi, ibrahīm öjinde koğdı. “Getirdi, İbrahim’in önüne koydu.” (KE-46v/17)

koj- koymak, bırakmak. Metinde 201 kere geçmiştir.

altı tabak kéltürtdi, bu altı hatunnıj ileyinde koydurdu. “Altı tabak getirtti, bu altı kadının önüne koydurdu.” (KE-85r/20)

küğ- : küy-

küğ- beklemek. Metinde 6 kere geçmiştir.

karkīsün çadırda tawar küğip oltururérđı. “Karkisin çadırda davar bekleyip oturuyordu.” (KE-189r/19)

küy- beklemek. Metinde 4 kere geçmiştir.

er hatun yéti tüin kün küyüp turdılar. “Erkek kadın yedi gün yedi gece bekleyip durdular.” (KE-119v/2)

té- : dé-

dé- demek, söylemek. Metinde 21 kere geçmiştir.

kamuğ mūraddarım mundın hāşıl bolğay dérmén. “Bütün isteklerim bundan vücuda gelecek derim.” (KE-110r/5)

té- demek, söylemek. Metinde yaklaşık 3000 kere geçmiştir.

hāzır kılıp su `āl kıldılar, revā yok, téđı. “Hazır olup soru sordular, uygun değil dedi.” (KE-168r/16)

uğı- : uyu-

uğı- uyumak. Metinde 12 kere geçmiştir.

ol keçe `ālem halkı üç yüz yıl uğıyuğaldılar. “O gece alem halkı üç yüz yıl uyuyakaldılar.” (KE-217v/20)

uyu- uyumak. Metinde 11 kere geçmiştir.

ümmühānī kılıçını alıp öretururda başın tamğa koyup uyudu. “Ümmühan kılıcı alıp ayağa kalktığında başını dama koyup uyudu.” (KE-219r/5)

yalbar- : yalwar-

yalbar- yalvarmak. Metinde 36 kere geçmiştir.

ya'kūb yalavaç idisige yalbardı, ferāh tiledi. “Yakup peygamber Allah'ına yalvardı, ferahlık diledi.” (KE-100v/20)

yalwar- yalvarmak. Metinde 27 kere geçmiştir.

yana éwke kelip idi 'azze ve celleka yalwardı. “Yine eve gelip Allah'a yalvardı.” (KE-T168b/12)

yuv- : yu-

yuv- yıkamak. Metinde 3 kere geçmiştir.

oğlanı kevser suvı birle yuvup közge sürme tartıp uçmağ yıdığları birle keltürüp eymene öñide koydı. “Oğlanı Kevser suyuyla yıkayıp gözüne sürme çekip cennet kokularıyla getirip Eymene'nin önüne koydu.” (KE-183r/21)

yu- yıkamak. Metinde 28 kere geçmiştir.

'āşī ümmetleriñij defterlerin gufrān suvı birle yup yok yodun kılğaymen. “Asi ümmetlerinin defterlerini rahmet suyu ile yıkayıp yok edeceğim.” (KE-238r/8)

4. Alıntı Kelimelerle Yapılan Tabakalaşmalar

Dil aynı zamanda bir milletin kültürünü yansıtır. Tarihte geniş coğrafyalara yayılmış, birçok toplum ve kültürle temasa geçmiş Türk milleti, karşılaştıkları bazı unsurları diline dahil etmiştir. 10. yüzyıldan itibaren İslamiyet'i kabul etmeye başlayan Türkler, başta dinî olmak üzere Arapça ve Farsça birçok kelimeyi kendisine katmıştır. Bu durum Kısâsü'l-Enbiyâ'da da tespit edilmiş ve örnekleriyle tanımlanmıştır. Bu bölümde Türkçe kelimelerin Arapça ve Farsça alıntı kelimelerle oluşturduğu kelime tabakaları sıralanmıştır:

uçmağ~uştmağ~uşmağ, cennet ve behişt

Türkçe *cennet* anlamına gelen *uçmağ~uştmağ~uşmağ* kelimesi, Arapçadan alınan *cennet* ve Farsçadan alınan *behişt* kelimeleriyle tabaka oluşturmuştur:

uçmağlığlar uçmağğa kirip mâideğa oltursalar feriştelər hizmette bolğaylar. “Cennetlikler cennete girip sofraya otursalar melekler onlara hizmette olacaklar.” (KE-202r/10)

sezdi miñnet içre cenneti şāfi altun buluban. “Saf altın bularak zorluk içinde cenneti sezdi.” (KE-T153a/9)

pençşenbe kün behişt düzāhını ve 'azāb feriştelərini yaratdı. “Perşembe günü cennet cehennemi ve azap meleklerini yarattı.” (KE-3v/5)

tamuğ~tamu, düzāh ve cehennem

Türkçe *cehennem* anlamına gelen *tamuğ~tamu* kelimesi, Farsçadan alıntılanan *dūzāh* kelimeleriyle tabaka oluşturmuştur:

ey hüseyin seniñ birle sançışmak tamuğ ötinga kirmektürür. “Ey Hüseyin seninle savaşmak cehennem ateşine girmektir.” (KE-245v/11)

pençşenbe kün behişt dūzāhnu ve ‘azāb feriştelelerini yaratdı. “Perşembe günü cennet cehennemi ve azap meleklerini yarattı.” (KE-3v/5)

ferište, hūr ve perī

Türkçe *melek* anlamına gelen *ferište* kelimesi, Arapça *hūr* ve Farsça *perī* kelimeleriyle tabaka oluşturmuştur:

felūn ātlıg, ferişteleri bürküt şüretliĝ, uluĝlarının ātı rikbāyiltürür. “Filan adlı, melekleri bürküt yüzlü, büyüklerinin adı Rikbayil’dir.” (KE-3v/13)

uçmaĝdın bir hūr ıdubérđi. “Cennetten bir peri gönderiverdi.” (KE-27v/14)

içi ‘azze ve celle perīlerni ötnuñ yalınındın yaratdı. “Allah perileri ateşin kıvılcımından yarattı.” (KE-4r/5)

ölüm ve vefāt

Türkçe *ölüm* kelimesi Arapçadan alınan *vefāt* kelimesiyle tabaka oluşturmuştur:

ey dāvūd, cālūt ölümi seniñ elĝinde meniñ birle bolĝusiturur. “Ey Davut Calut’un ölümü senin elinde benimle birlikte olacaktır.” (KE-133r/5)

rebī‘ü’l-evvel ayınıñ on üçinde dūşenbe kün vefātu boldı. “Rebiyülevvel ayının on üçünde salı günü vefat etti.” (KE-238r/15)

ög, öñ, hıred ve ‘aql

Türkçe *akıl* kelimesini karşılayan *ög, öñ*, kelimelerine karşılık Arapçadan *‘aql*, Farsçadan *hıred* ve *hūş* kelimeleri kullanılarak metinde tabaka oluşturulmuştur:

ol üç yüz altmış yolu hūşsuz boldı, öñiñe keldi erse yana yıĝladı. “O üç yüz altmış defa aklını kaybetti, aklı yerine geldiğinde yine ağladı.” (KE-72r/16)

olarınıñ kışşalarında hıred idilerine ‘ibretler bar. “Onların kıssalarında akıl sahiplerine ibretler var.” (KE-T152b/13)

tégme bir ‘aqlıña kélmişte, atam tirig barmu? tép sorarérđi. “Birinin aklına geldiğinde baba canlı var mı? diye sorardı.” (KE-224v/11)

süleymān bī-hūş boldı, hūşıĝa keldi érse aydı. “Süleyman’ın aklı gitti, aklı geldiğinde sordu.” (KE-138v/16)

ķorķuĝ~ķorķu ve ħavf

Türkçe *korku* anlamına gelen *ķorķuĝ~ķorķu* kelimesi, Arapça *ħavf* kelimesiyle tabaka oluşturmuştur:

*iđiyā meni bu **korğuğın** kútkařıl. “Allah’ım beni bu korkudan kurtar.” (KE-121r/6)*

*ya ‘kūbnıñ köñliñe **havf** u vahşet saldı. “Yakup’un gönlüne korku ve vahşet bıraktı.” (KE-68v/21)*

yazuğ, vebal ve günāh

Türkçe *günah* anlamına gelen *yazuğ* kelimesi, Arapça *vebāl* ve Farsça *günāh* kelimesiyle tabaka oluşturmuştur:

*iđiniñ habībi, **yazuğ** iginiñ tabībi erdi. “Allah’ın habibi günah hastalığının doktoruydu.” (KE-238r/18)*

*andağ cemāl körüben/ kim sewmese **vebāl** ol. “Öyle yüzü gördüğü halde kim sevmezse günah odur.” (KE-78v/19)*

*étken **günāhlarıñızni** kéçürdüim. “İşlediğiniz günahları affettim.” (KE-98v/21)*

éşgek~eşek ve merkeb

Türkçe *éşgek~eşek* kelimesi Arapça *merkeb* kelimesiyle metinde tabaka oluşturmuştur:

***éşgek**, at kabül kılmadılar, kaçırğa yüklediler kabül kıldılar. “Eşek, at istemediler, katıra yüklediler, kabul ettiler.” (KE-40v/16)*

***merkeb** bérduk yana dıvlerni aña musahhar kılduk. “Eşek verdik devleri de ona hizmetkar kıldık.” (KE-146r/15)*

ögüt, naşihat ve pend

Türkçe *ögüt* kelimesi, Arapça *naşihat* ve Farsça *pend* kelimeleriyle tabaka oluşturmuştur:

*yā resūla ‘llāh bizge bir **ögüt** bérgil. “Ya Resulullah bize bir öğüt ver.” (KE-214v/11)*

*üç **naşihat** kılmışerdi. “Üç nasihat kılmıştı.” (KE-164v/8)*

*pend ü **naşihat**: ey müsülmānlar, yamanlar birle koldaşlık kılmañ. “Öğüt ve nasihat: Ey Müslümanlar, kötülerle dost olmayın.” (KE-195v/20)*

yawuz ve bedbaht

Türkçe *kötü*, *fena* anlamına gelen *yawuz* kelimesi, Farsça *bedbaht* kelimesiyle tabaka oluşturmuştur:

***yawuz** eş koldaşdın yığılsunlar. “Kötü eş ve dosttan uzak dursunlar.” (KE-236v/ 11)*

*kim **bedbahtérse** cāni katıglık birle çıkar. “Kim kötüyse canı güçlülükle çıkar.” (KE-7r/6)*

yalavaç~yalawaç, nebī ve peygāMBER

Türkçe *peygamber* anlamına gelen *yalavaç~yalawaç* kelimesi, Arapça *nebī* ve Farsça *peygāMBER* kelimeleriyle tabaka oluşturmuştur:

*mevlī ta ‘ālā birtürür, men anıñ **yalavaçimen**. “Allah birdir, ben onun peygamberiyim.” (KE-203r/11)*

***nebīyullāh** ‘aleyhisselām bu dört kuşni boğuzlağuga yarlığ boldı. “Peygamber Aleyhisselam bu dört kuşu boğazlarken buruk geldi.” (KE-55r/8)*

anı için kim ol destârge kim tégse **peygâmbir** bolurérđi. “Onun için kim o sarığa değse peygamber olurdu.” (KE-95v/12)

sin, mezâr, lahd ve gür

Türkçe *mezar* anlamındaki *sin* kelimesi, Arapça *mezâr*, *lahd* ve Farsça *gür* kelimeleriyle tabaka oluşturmuştur:

melik haşemi birle atlandılar, sin başığa keldiler. circıs éki rek‘at namâz kıldı. “Hükümdar halkıyla atlandı, mezarın başına geldiler. Circis iki rekât namaz kıldı.” (KE-163r/4)

dünyâdın kéçti, yığlaştılar. mezârın bitürdiler. “Dünyadan geçti, ağlaştılar. Mezarını tamamladılar.” (KE-242v/14)

tar lahid içre yaturlar yörgeyip atlâs ağı. “Atlas kumaşı örtünüp dar mezar içinde yatarlar.” (KE-238v/8)

ma‘nisi ol bolur kim köz érne gürge kivürür. “Manası şudur ki göz erkeği mezara sokar.” (KE-94v/20)

bulun, tutuğ ve esir

Türkçe *bulun*, *tutuğ* kelimeleri Arapça *esir* kelimesiyle tabaka oluşturmuştur:

anda kedin er ve hatun yaş oğlanlarını téwege müdürüp bulunlar tég ol şümlarını şâmka élttiler. “Ondan sonra erkek ve kadın, genç oğlanları deveye bindirip esirler gibi o uğursuzları Şam’a ilettiler.” (KE-248v/8)

oğlı ‘abdu’r-rahmân anı mu tutuğ bérđi. “Oğlu Abdurrahman onu da esir verdi.” (KE-230v/18)

oğul kızlarını esir kılip kéltürelip. “Oğul ve kızlarını esir alıp getirelim.” (KE-179v/19)

çerig ve leşker

Türkçe *asker* anlamına gelen *çerig* kelimesi, Farsçadan alıntılanan *leşker* kelimesiyle tabaka oluşturmuştur:

reyyân pâdşâh ölgendin soñ rümdin çerig kélgey. “Reyyan padişah öldükten sonra Rum’dan asker gelecek.” (KE-88r/7)

‘ömer islâmğa kırmek birle müsülmânlık küçlendi, leşker yığıldı. “Ömer İslam’a girince Müslümanlık güçlendi, asker toplandı.” (KE-203r/17)

sançış-, tokuş-, uruş- ve harb bol-

Türkçe *savaşmak*, *dövüşmek* anlamlarına gelen *tokuş-*, *uruş-*, *sançış-* kelimeleriyle Arapça *harb* kelimesiyle tabaka oluşturmuştur:

kamuğ zengiler çıkıp sançıştılar, öldiler. “Bütün zenciler çıkıp savaştılar, öldüler.” (KE-233v/14)

sançışka kirdi, katıg tokuştu, telimlerini teşürđi. “Savaşa girdi, sert dövüştüler, çoğunu kılıçtan geçirdi.” (KE-247r/7)

cālūt hem ilgeri keldi aydı: ne birle uruşursén. “Calut ileri geldi, sordu: Neyle savaşırsın?” (KE-133v/3)

resül ‘aleyhi’s-selām hicret kıldı érse harbler boldı. “Resul Aleyhisselam hicret kıldığında savaşlar oldu.” (KE-232v/3)

teñiz ve deryā

Türkçe *teñiz* kelimesi Farsça *deryā* kelimesiyle birlikte kullanılarak tabaka oluşturulmuştur:

ey müsī tayaķıñ birle teñizge urğul. “Ey Musa değneğınle denize vur.” (KE-115v/11)

deryā suwı yarıldı, aña yol bérđı. “Deniz suyu yarıldı, ona yol verdi.” (KE-199r/7)

teñri, uğan, ıdı, mevlī, ta ‘ālā, ilāhī ve ħudāy

Türkçe *tanrı*, *yaratıcı* anlamlarına gelen *teñri*, *uğan*, *ıdı* kelimeleri Arapça *allāh*, *rab*, *ħak*, *mevlī*, *ta ‘ālā*, *ilāhī* ve Farsça *ħudāy* kelimeleriyle tabaka oluşturmuştur:

ıdı ħudreti birle sūt aķa başladı. “Allah’ın kudretiyle süt akmaya başladı.” (KE-152r/16)

mevlī ta ‘ālā sūrāķanıñ atınıñ tört ayaķların yérge bérkitti. “Allah Süraka’nın atının dört ayağını yere sağlam bastırdı.” (KE-220v/10)

ħudāyğā. ol ħoyçılar yétmiş erérdiler, barçası imān keltürdiler. “Allah’ım, o çobanlar yetmiş erkektiler, hepsi iman getirdiler.” (KE-152r/16)

yağı, ħaşım ve düşmān

Türkçe *düşman* anlamına gelen *yağı* kelimesi, Arapça *ħaşım* ve Farsça *düşmān* kelimeleriyle tabaka oluşturmuştur:

ey müsī ilgerü teñiz, artķaru yağı tédiler. “Ey Musa ilerisi deniz, gerisi düşman dediler.” (KE-115v/9)

ķıyāmet küni üvreyā ħaşım bolsa né kılayın. “Kıyamet günü Üvreyā düşman olsa ne yapayım.” (KE-136r/13)

ol silāħ birle kim toķuş kılsa tanrı düşmānları üze zafer tapķay. “O silahla kim savaşırsa Tanrı düşmanları üzerine zafer bulacak.” (KE-64r/3)

barça, ħamuğ, cemī ve cümle

Türkçe *bütün*, *tüm* anlamlarına gelen *barça-ħamuğ-ħamu* kelimeleri, Arapça *cemī*, *cümle* kelimeleriyle tabaka oluşturmuştur:

ol ħoyçılar yétmiş erérdiler, barçası imān keltürdiler. “O çobanlar yetmiş erkektiler. Hepsi iman getirdiler.” (KE-152r/16)

bu butğā tapunmañ, muña tapunğanlar ħamuğ bāñıturur. “Bu puta tapınmayın, buna tapınanların hepsi batıldır.” (KE-117r/1)

seşenbe küni cemī ‘ālem ħalkın yaratdı. “Salı günü bütün alem halkını yarattı.” (KE-3v/2)

şem 'ün ün kıldı, kâfirler **cümle** helāk boldı. “Şemun ses verdi, kafirlerin hepsi helak oldu.” (KE-64r/18)

tilek, murād, hācet, ārzū ve derhost

Türkçe *tilek* kelimesi, Arapça *murād*, *hācet* ve Farsça *ārzū*, *derhost* kelimeleriyle tabaka oluşturmuştur:

iđiyā bu tilekdin tevbe kıldım. “Allah’ım bu dilekten tövbe ettim.” (KE-121v/16)

‘ātike birle hadīce söz késtiler, murādlar hāşıl boldı. “Atike’yle Hatice söz kestiler, muratları hasıl oldu.” (KE-187v/5)

ol kız aydı: sendin bir hācetim bar. “O kız cevap verdi: Senden bir isteğim var.” (KE-165r/19)

ārzūm olturur, kāşkī seniñ ümmetiñ bolsam. “Arzum odur ki keşke senin ümmetinden olsam.” (KE-214v/18)

olar köp derhost kıldılarérse kabül kıldı, kızını süleymānga bér diler. “Onlar çok istedikleri için kabul oldu, kızını Süleyman’a verdiler.” (K143v/19)

aş, azuk ve ta‘ām

Türkçe *yemek*, *yol yiyeceği* anlamına gelen *aş*, *azıg~azuk* kelimeleri, Arapça *ta‘ām* kelimesiyle tabaka oluşturmuştur:

meniñ birle bir sofrada aşlarğa yémegil. “Benimle aynı sofrada yemek yeme.” (KE-92v/5)

anda kédin azukın anuqlap müsini yolğa köndürdi. “Ondan sonra yemeği hazırlayıp Musa’yı yola uğurladı.” (KE-T172a/18)

ey incilerim, yawlak açtım ta‘ām bériñ. “Ey üvey kardeşlerim, çok acıktım, yiyecek verin.” (KE-69v/10)

aruğ ve za‘if

Türkçe *zayıf* anlamındaki *aruğ* kelimesi, Arapça *za‘if* kelimesiyle birlikte kullanılarak metinde tabaka oluşturmuştur:

on aruğ koy kéltürüp boğuzladılar. “On tane zayıf koyun getirip boğazladılar.” (KE-47r/19)

iđiyā üç yüz yalavaçnı öltürdi, mendin za‘if kimerse yok. “Allah’ım üç yüz peygamberi öldürdü, benden zayıf kimse yok.” (KE-158v/11)

asıg ve fāyide

Türkçe *fayda* anlamındaki *asıg* kelimesi, Arapça *fāyide* kelimesiyle tabaka oluşturmuştur:

bu butlarnı sindurğil, bulardın asıg yok. “Bu putları kırdır, bunlardan fayda yok.” (KE-161v/11)

bu kızlar séni kuçup yatkada né fāyide barérđi. “Bu kızlar seni kucaklayıp yatırdığında ne fayda vardı.” (KE-165r/8)

berk ve kavī

Türkçe *kuvvet*, *güç*, *sağlam* anlamındaki *berk* kelimesi, Arapça *ḳavī* kelimesiyle tabaka oluşturmuştur:

*meniñ elgim adaḳımnu **berk** baḡlaḡıl.* “Benim elimi ayağımı sağlam bağla.” (KE-51v/1)

*ḳaçan bu türlüg uzun boyluḡ, **ḳavī** yiḡitler kelse maña alıp keliñ.* “Ne zaman bu gibi uzun boylu, güçlü yiğitler gelirse alıp bana getirin.” (KE-93v/4)

söz, saw ve ḳavl

Türkçe *saw* ve *söz* kelimeleri, Arapça *ḳavl*, *lafz* kelimeleriyle tabaka oluşturmuştur:

*bu **söz** saña asıḡ ḳılmas, sēn mü maña tepünürsen.* “Bu söz sana fayda kılmaz, sen bana mı saldırırsın?” (KE-133v/6)

*ibrāhīm ‘aleyhi’s-selām bir keçe tüş kördi, lūṭnuñ bir kimērse birle sözi **sawı** boldı.* “İbrahim Aleyhisselam bir gece düş gördü, Lut’un biriyle sözü savı oldu.” (KE-59r/16)

*ammā dürüstrek **ḳavl** olturur.* “Ama daha dürüst söz odur.” (KE-49v/21)

bal ve ‘asel

Türkçe *bal* kelimesi, Arapça *‘asel* kelimesiyle birlikte kullanılarak tabaka oluşturmuştur:

*ol irinniñ tatıḡında ḳayda yeṯsün **bal** şeker.* “Bal şeker o dudağın tadına nasıl yetişsin.” (KE-77r/17)

*ḳarañguda bir çeşme bar, suwı sütdin aḳraḳ **‘aseldin** süçüḡrek.* “Karanlıkta suyu süttten daha ak, baldan daha tatlı bir çeşme var.” (KE-176v/7)

ḳızlık ve ḳaḥṯ

Türkçe *kıtlık* anlamına gelen *ḳızlık* kelimesi, Arapça *ḳaḥṯ* kelimesiyle tabaka oluşturmuştur:

*ertesi yıl **ḳızlık** boldı. bu yeṯi yıl içinde yaḡın yaḡmadı, ḡalāyık muñluḡ boldılar.* “Ertesi yıl kıtlık oldu. Bu yedi yıl içinde yağmur yağmadı, canlılar sıkıntı çekti.” (KE-92v/16)

*ḡorāsān vilayetinde **ḳaḥṯ** tüşti, ḳatıḡ açlık boldı.* “Horasan vilayetinde kıtlık düştü, çok açlık oldu.” (KE-T166b/2)

eḡü, yaḡşı ve ḡoş

Türkçe *iyi*, *hoş* anlamındaki *eḡü*, *yaḡşı* kelimeleri, metinde Farsçadan alıntılanan *ḡoş* kelimesiyle birlikte kullanılarak tabaka oluşturmuştur:

*ḡüseyn yıḡladı, **eḡü** du ‘ālar ḳıldı.* “Hüseyin ağladı, hoş dualar etti.” (KE-244v/14)

*munı **yaḡşımı** ḳıldum, yawuzmu ḳıldım, bileyin.* “Bunu iyi mi yaptım kötü mü yaptım, bileyim.” (KE-248v/14)

*varaḳa şarāb içip vaḳti **ḡoş** bolmuşda ḡadīce aydı.* “Varaka şarap içip hoş olduğunda Hatice sordu.” (KE-192r/13)

sökül ve ḡasta

Türkçede *hasta* anlamına gelen *sökül* kelimesi, Farsça *ḡasta* kelimesiyle birlikte kullanılmış ve metinde tabaka oluşturmuştur:

tört adaki **sökül** buzağusu barérdi. “Dört ayağı hasta olan buzağısı vardı.” (KE-59v/7)

süleymān yüz dīvni kāveşga bérđi, özi **hasta** bolğan bolup yattı. “Süleyman yüz devî Kaveş’a verdi, kendisi hasta olup yattı.” (KE-140r/2)

çığay ve fakır

Türkçede *fakir* anlamındaki *çığay* kelimesi Arapça *fakır* kelimesiyle birlikte kullanılarak tabaka oluşturulmuştur:

ya ‘nī muhammed **çığayérđi** hadīce mālī birle bayıttı. “Yani Muhammed fakirdi, Hatice’nin malıyla zengin oldu.” (KE-193r/20)

uluğ yaşlıglarnı ağırladı, kiçig yaşlıglarnı yarlıkadı, ğarīblerni **fakīrlerni** özündin ilgerü tutdı. “Büyükleri ağırladı, küçükleri bağışladı, garipleri fakirleri kendinden ileri tuttu.” (KE-198v/9)

ağaç ~yığaç ve dıraht

Metinde Türkçe *ağaç~yığaç* kelimelerine karşılık Farsçadan alınan *dıraht* kelimesi de kullanılmış ve tabaka oluşturulmuştur:

tut **ağaçınıñ** kabuğın alıp ağızına sürtdi. “Dut ağacının kabuğunu alıp ağızına sürttü.” (KE-120r/29)

gülāb kēltürüp süleymānnıñ tegresinde saçtılar, yana tegresinde **dırahtlar** kıldılar. “Gülsuyu getirip Süleyman’ın çevresine saçtılar, yine çevresinde ağaçlar yaptılar.” (KE-148v/15)

arığ, silig ve pāk

Türkçe *temiz* anlamına gelen *arığ*, *silig* kelimeleri Farsça *pāk* kelimesiyle tabaka oluşturmuştur:

yūsuf zindan kapuğınğa kēlip başın yudı, **arığ** tonlar keydi. “Yusuf zindanın kapısına gelip başını yıkadı, temiz elbiseler giydi.” (KE-91v/14)

lūṭ çıkkı, körkliğ, **silig**, arığ yigitler kördi. “Lut çıktı, güzel, temiz pak yigitler gördü.” (KE-60r/19)

bir arığ **pāk** kişi bolup keldi, kāfirlarğa aydı. “Bir temiz pak kişi geldi, kafirlere sordu.” (KE-41v/5)

ğoldaş, dōst ve yārān

Türkçe *dost*, *arkadaş* anlamlarına gelen *ğoldaş* kelimesi, Farsça *dōst*, *yārān* kelimeleriyle karşılanmıştır:

men me seniñ birle **ğoldaş** bolayın, tédi. “Ben de seninle dost olayım, dedi.” (KE-T166b/8)

bu kün sizni **dōst** mü ‘minka ıdtım. “Bugün sizi dost mümine gönderdim.” (KE-T174b/1)

resūl ‘aleyhi’s-selām **yārānları** anı işitip öwkede erneklerin tişlediler. “Resulullah’ın yaranları onu işittiğinde öfkeden parmaklarını dişlediler.” (KE-226r/7)

al ve hīle

Türkçe *al* kelimesi ve Arapça *hīle* kelimesi bir arada kullanılarak tabaka oluşturmuştur:

nime yahşı iş kıldıñ, anı **al** birle rūmdın çıkardıñ. “Ne güzel yaptın, onu hile ile Rum’dan çıkardın.” (KE-231r/18)

hîle kıldılar, ƫınablar saldılar. “Hile yaptılar, çadır iplerini saldılar.” (KE-173v/10)

yaş ve ƫatarāt

Türkçe gözyaşı anlamına gelen yaş kelimesi, Arapça ƫatarāt kelimesiyle tabaka oluşturacak şekilde kullanılmıştır:

mūsī ƫoptı, otun yondı, un yoğurdu, émgenü başladı, közindin yaş akar. “Musa kalktı, odunu yonttu, unu yoğurdu, zahmet çekmeye başladı, gözünden yaş akar.” (KE-130r/9)

‘abdu’l-muƫtalib anı işitip közlerinden ƫatarāt revān ƫılıp aydı. “Abdulmuttalip onu işittiğinde gözlerinden yaş akarken sordu.” (KE-183r/13)

sezig ve şek

Türkçe şüphe anlamındaki sezig kelimesi, Arapça şek kelimesiyle tabaka oluşturmuştur:

ol sözleri sezigtürür, yakīnemes. “O sözleri şüphelidir, kesin değildir.” (KE-179r/17)

yana üzeyr ta’accüb taƫı şek birle su’āl aydı. “Üzeyir şaşkınlık ve şüpheyle soru sordu.” (KE-55v/21)

yinçü ve lü’lü

Türkçe yinçü kelimesi, Arapça lü’lü kelimesiyle birlikte kullanılmış ve tabaka oluşturmuştur:

eger sen yalavaçerşey bu töşüklüg yinçüge kimerse elig tégürmeyin yip ötsün. “Eğer sen peygambersen bu delik inci, kimse el değdirmeden ipe geçsin.” (KE-148v/1)

la’l içinde külçirer köp lü’lü-i lālaları. “Çok parlayan incileri dudağının içinde gülümser.” (KE-65v/9)

tapuğ ve ‘ibādet

Türkçe ibadet anlamına gelen tapuğ kelimesi, Arapçadan alıntılanan ‘ibādet kelimesiyle birlikte kullanılmış ve tabaka oluşturmuştur:

ey ƫārūn fir’avn allında künde tört etmek için tapuğ ƫılmasmuérđi? “Ey Karun Firavun’un önünde günde dört ekmek için ibadet etmez miydin?” (KE-125v/11)

‘ömri tamām boldı érse bir kün mihrābda ‘ibādet ƫılurérđi. “Ömrü tamam olduğunda bir gün mihrapta ibadet ediyordu.” (KE-151r/6)

ağız ve dehen

Türkçe ağız kelimesi, Farsçadan alıntılanan dehen kelimesiyle birlikte kullanılmış ve tabaka oluşturmuştur.

ol halde şana ayğu yarağım bolmasa ernekim birle işaret ƫılsam ƫulaƫını benim ağızumƫa ƫođıl. “O halde sana söyleyecek gücüm olmasa parmağımla işaret etsem kulağını benim ağızıma yaklaştır.” (KE-242v/12)

imdi senin **deheniñdin** çıkkan, kalemünñdin aķgan kitāb kışāşü'l-enbiyā bolsa okumakķa kereklig bolğayérđi. “Şimdi senin aķzından çıkan, kaleminden akan kitap Kısasü'l-enbiya olsa okumak gereklidir.” (KE-2v/16)

adaķ ve kadeh

Türkçe *kadeh* anlamına gelen *adaķ* kelimesi, Arapçadan alıntılanan *kadeh* kelimesi metinde bir arada kullanılmış ve tabaka oluşturmuştur.

adaķ alğan sağrak tutğan eliglerni sındurup uşatıp köğüzlerindin çıkarguları. “Zayıfları vuranlar Allah'ı incitenler kadeh alan bardak tutan ellerini kırdırıp parçalayıp göğüslerinden çıkaracakları.” (KE-249r/12)

tégme biri miñ batman yağangā yüklediler, éki **kadeh** keltürdiler. “Birisi bin batman file yükledi, iki kadeh getirdiler.” (KE-148r/15)

Sonuç

1. Harezmi Türkçesi; coğrafi konumu ve içerisindeki boy çeşitliliğinden dolayı birçok Türk şivesinin etkisinde kalmıştır. Oğuz, Kıpçak ve Çağatay şivelerinin etkisinin görüldüğü Harezmi dönemi eserlerinde tabakalar oluşmuştur. Özellikle Oğuzlardan yapılan ödünçlemelerin Harezmi Türkçesini etkileyecek kadar iz bırakmış olması Oğuzların ve ağızlarının gücünü gösterecek niteliktedir.

2. Bu şivelerin etkisi daha çok fonetik tabakada ortaya çıkmaktadır. Dört başlıkta incelediğimiz standart kelime tabakalaşmasında *aynı kelimelerin farklı yazımları* maddesinde, diğer şivelerde (Kıpçak, Oğuz ve Çağatay) gerçekleşen ses olaylarının etkisiyle eserde görülen çeşitli yazımlar ele alınmıştır. Burada etkili olan başlıca ses olayları d/>y/ geçişi, g/ yutulması, b/>w/~v/ sızıcılılaşması, g#> Ø erimesi, g/ korunması veya w/~v/ sızıcılılaşması, p/>f/ sızıcılılaşması ve e>ö yuvarlaklaşmasıdır. Kelimelerin buradaki şekillerinin yukarıda bahsi geçen şivelerde de yer aldığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu başlıktaki kelimeler fonetik tabakadan hareketle oluşmaktadır.

3. İstatistiksel olarak incelediğimizde standart kelime tabakasında en çok veri, 40 örnekle alıntı kelimelerle yapılan tabakalaşmada ortaya çıkar. Yapılan din değişikliği, kabul edilen bu yeni dinin gerekliliklerini bilme arzusu yazarları dinî konulu eserler yazmaya sevk etmiştir. İncelediğimiz Kısâsü'l-Enbiyâ'nın da bu alanda bir eser olduğu göz önüne alınca Arapça ve Farsçadan başta birçok dinî kelimenin ikincil olarak da gündelik kelimelerin Türkçemize geçmesi olağan bir durumdur. Daha sonra isim kategorisinde fonetik dizilişi aynı olan kelimeler 37, aynı anlamın farklı kelimelerle karşılanması 27, aynı kelimelerin farklı yazımları 25 örnekle sıralanır. Fiil kategorisine baktığımızda fonetik dizilişi aynı olan kelimeler ve aynı kelimenin farklı yazımı 11 örnek, aynı anlama sahip farklı kelimeler ise 4 örnekle en son sırada yerini alır. Buradan da fark edildiği gibi alıntılanan kelimeler daha çok isim kategorisine aittir. Fiillerin Arapça veya Farsçasının tercih edilmesi kolay değildir. Arapçadan bir kelime alınıp fiil yapılmak istense bile yanına Türkçe fiil eklenmek zorundadır. Metindeki *harbler boldı* (KE-232v/3) cümlesi buna delildir.

4. Yazar bir kelimedede g/ sesini koruyarak kelimeyi *emgek* şeklinde aktarıırken başka bir sayfada g/ sesini yutarak *kulaķ* olarak aktarmıştır. Bu sesin bazı kelimelerde yutulurken bazı kelimelerde eski şeklini koruması dikkati çeker.

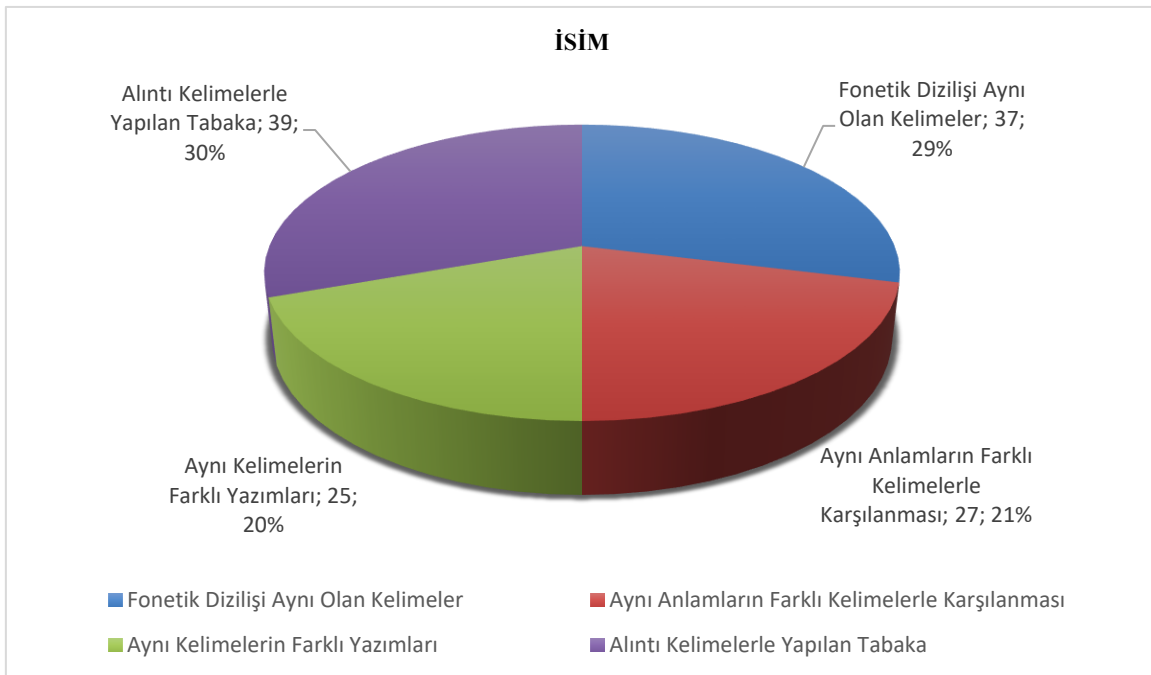
5. Kıpçak Türkçesi için karakteristik özellik olan, Çağatay Türkçesinde ödünçleme yoluyla bulunan g/ sesinin sızıcılaşarak w/ olması, metinde eski şekliyle korunan kelimelerle tabaka oluşturmuştur. *kağun* (12v/18), *tawuq* (196v/2), *yawukraq* (7v/16).

/AGU# ses grubunun bu metinde korunmakla birlikte başta Kıpçak Türkçesi daha sonra Çağatay Türkçesinin etkisinde sızıcılaşma ve düşme ses olaylarıyla /Aw# şeklini alması da tabakalar halinde gözlenir. *küdegü* (27v/16), *biregü* (173v/10), *bukağu* (154r/5) ve *küyev* (143r/17), *birev* (173v/12), *bukav* (161r/19) kelimeleriyle tabaka oluşturur.

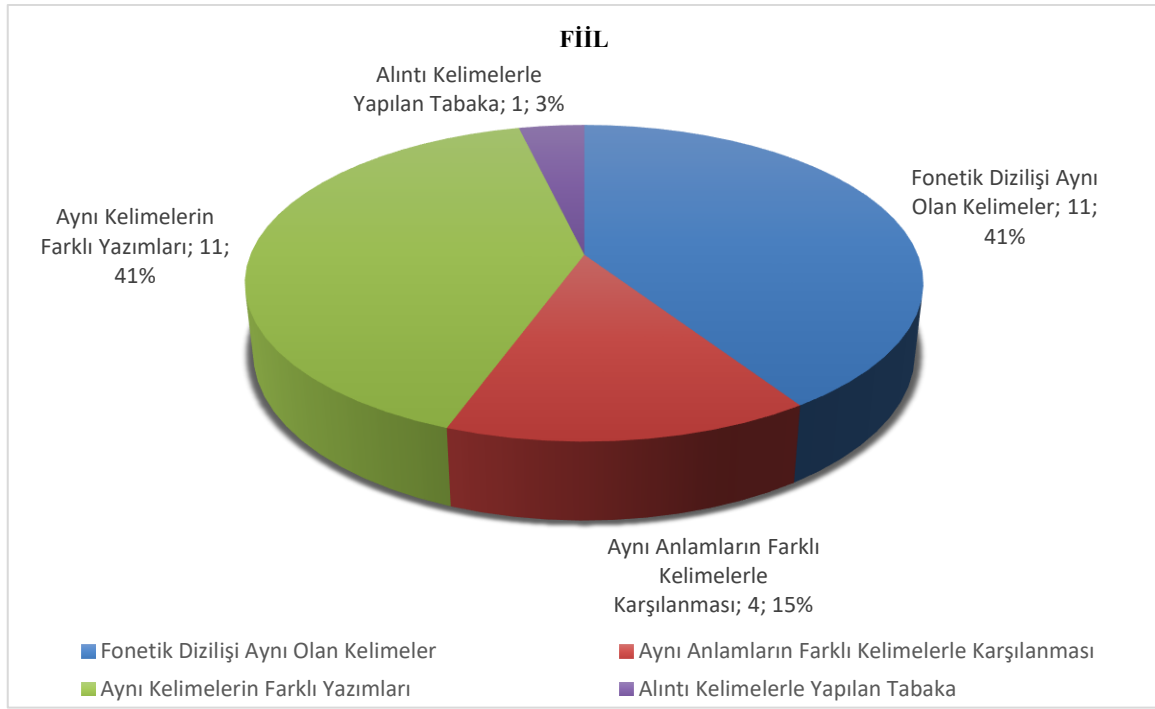
ç/ > ş/ sızıcılaşması, Kıpçak Türkçesinin dil hususiyetiyken Harezmi Türkçesinde de yer alması o şiveden ödünçlendiğini gösteren bir delildir. *uçmağ* (KE-214v/16) ve *uşmağ* (KE-20v/6) kelimeleri metinde iki ayrı tabakayı temsil eder.

6. Oğuz Türkçesinden farklı olarak Çağatay Türkçesinde gördüğümüz p/>f/ sızıcılaşmasıyla ortaya çıkan *tofrağ* (116v/17), *yafrağ* (97r/14) şekilleri de *toprağ* (30v/18), *yapurğak* (12r/13) şekilleriyle tabaka oluşturmuştur.

7. İncelediğimiz Kısâsü'l-Enbiyâ ile tanıklandığı gibi dil; bölgedeki etnik yapı, ticaret, göç, komşu diller, din değişikliği gibi pek çok nedenle kelime alır kelime verir. Bazen aldığı kelimeye karşılık kendinden bir kelime feda eder bazen de bu kelimelerin hepsini dilde yaşatır. Harezmi Türkçesi döneminde de Türkçe hem yeni tanıştıkları dinleri gereğince hem de yazılacak metnin içeriği sebebiyle Farsça ve Arapçadan kelimeler almış, aynı anlama sahip Türkçe kelimeler ile bir arada kullanmış ve ayrı ayrı tabakalar oluşturmuştur.

Grafik 1: İsim Kategorisi Tabakaları

Grafik 2: Fiil Kategorisi Tabakaları

Kısaltmalar ve İşaretler

KE Kısâsü'l-Enbiyâ

Bir sesin önünde ise o sesin kelime başında; sonunda ise kelime sonunda bulunduğunu gösterir.

Ø Fonetikte erime, yutulma, düşme gibi ses olayları sonucunda boğumlanma imkanını kaybeden ses için kullanılır.

/ Kök ünlüsünden sonra gelen sesi ifade etmek için kullanılır.

<, > Bir ses ya da şekle ait gelişmenin istikametini gösterir veya okun ucu istikametinde kalan yeni, okun arkasında kalan eski sesi ya da şekli gösterir.

<<, >> Gösterilen istikametteki gelişmelerin ya da değişmelerin birden fazla olduğunu gösterir.

: Denklik gösteren, birbirini karşılayan ses ya da şekil unsurları arasına gelir.

+ İsme bağlanmayı, isim kategorisini gösterir.

- Fiile bağlanmayı, fiil kategorisini gösterir.

~ İki ses ya da şekil arasında “veya, ya da” manasını verir, birbirinin nöbetlisi şekilleri gösterir.

* Hipotetik, farazi ya da bir olaya dair ikincil değerdeki tahminî etkiyi göstermektedir.

/...# Bir ses grubu ve metin parçasını ihtiva eder.

Kaynaklar

- Akar, Ali. (2003). “Muğlada Ağız Tabakalaşması”. *Milli Folklor Dergisi*, s. 135-140.
- Akar, Ali. (2011). “Türkiye Türkçesi Ağızlarında Oğuzca Dil Dışı Unsurlar”. *Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi*, s. 23-38.
- Ata, Aysu. (1997). *Rabgūzī Kıṣāṣū'l-Enbiyā (Peygamberler Kıssası) Giriş-Metin-Dizin*. Ankara: TDK.
- Ata, Aysu. (2016). *Çağatay Türkçesinin İlk Devresi Harezm-Altın Ordu Türkçesi*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.
- Canan, Semra. (2017). “Rabguzî'nin Kıṣāṣū'l-Enbiyâsında İkili Kullanımlar”. *Turkish Studies*, s. 199-214.
- Ercilasun, Ahmet, Bican. (2018). *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*. Ankara: Akçağ Yay.
- Erol, Hülya. Arslan. (2015). “Kilis İlinde Ağız Tabakalaşması”. *Turkish Studies*, s. 139-152.
- Korkmaz, Zeynep. (1965). “Bartın ve Yöresi Ağızlarındaki Lehçe Tabakalaşması”. *Türkoloji Dergisi*, 2(1), s. 227-249.
- Saka, Gönül. (2011). *Batı Türkçesinde G# ve VGV Değişmelerinin Tabaka ve Tabakalanmaları. Yüksek Lisans Tezi*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi.
- Tietze, Andreas. (1957). “Anadolu Türkçesinin Tabakalaşması”, *VIII. Türk Dili Kurultayı, Bilimsel Bildiriler*, s. 73-74.
- Topçu, Çiğdem. (2023). *Tarihi Türk Şivelerinin Mukayeseli Grameri, Yüksek Lisans Ders Notları*. Sakarya Üniversitesi.
- Turan, Zikri. (2023). *Orta Türkçenin Mukayeseli Grameri Yüksek Lisans Ders Notları*, Sakarya Üniversitesi.